

Dijakronijska fleksijska konfrontacija hrvatskoga i poljskoga jezika

Batinić, Mateo

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:045342>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku
Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti
Katedra za poljski jezik i književnost

MATEO BATINIĆ

DIJAKRONIJSKA FLEKSIJSKA KONFRONTACIJA
HRVATSKOGA I POLJSKOGA JEZIKA

NA PRIMJERU 17. I PRVE POLOVICE 18. STOLJEĆA

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, veljača 2019.

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku
Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti
Katedra za poljski jezik i književnost

Mateo Batinić

DIJAKRONIJSKA FLEKSIJSKA KONFRONTACIJA
HRVATSKOGA I POLJSKOGA JEZIKA

NA PRIMJERU 17. I PRVE POLOVICE 18. STOLJEĆA

Diplomski rad

(27 ECTS-a)

Mentori: prof. dr. sc. Boris Kuzmić, Odsjek za kroatistiku
prof. dr. sc. Ivana Vidović Bolt, Katedra za poljski jezik i književnost

Zagreb, veljača 2019.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Jezična srodnost hrvatskoga i poljskoga jezika	2
2.1. Tipološka srodnost	2
2.2. Genetska srodnost	3
2.2.1. Pitanje srednjojužnoslavenskoga dijasistema	5
3. Kratak povijesni pregled razvoja hrvatskoga jezika	6
4. Kratak povijesni pregled razvoja poljskoga jezika	11
5. Dijakronijska fleksijska konfrontacija hrvatskoga i poljskoga jezika (na primjeru 17. i prve polovice 18. stoljeća)	16
6. Imenice (polj. <i>rzeczowniki</i>)	18
6.1. Imenice muškoga i srednjega roda	18
6.2. Imenice ženskoga roda	27
7. Zamjenice (polj. <i>zaimki</i>).....	32
8. Pridjevi (polj. <i>przymiotniki</i>).....	43
9. Brojevi (polj. <i>liczebniki</i>).....	48
10. Glagoli (polj. <i>czasowniki</i>).....	51
11. Zaključak.....	59
LITERATURA	62
VRELA	64
SAŽETAK.....	65
STRESZCZENIE.....	66

1. Uvod

Živi se jezici neprestano i nezaustavljivo mijenjaju, pri čemu je svaki jezik u svakoj točki vlastita razvoja različit od svojih prethodnih stanja, ali i srodnih mu jezika. Ishodom je ove tvrdnje *jezična raznolikost* (polj. *różnorodność językowa*) koja je u središtu proučavanja *poredbenopovijesne lingvistike* (polj. *lingwistyka historyczno-porównawcza*), i to tako da se empirijski utvrđuju sustavne podudarnosti (a time i nepodudarnosti) dvaju ili više jezika te opisuje njihova distribucija, pridonoseći pritom boljemu razumijevanju jezičnih struktura i povijesti jezika uopće.

Hrvatski su i poljski jezik tipološki i genetski srodni. Ipak je, promatrajući gramateme u obama standardnim jezicima, primjetan drukčiji razvoj fleksije. Dok je među slavenskim jezicima poljski jezik jedinstven primjer neometana razvoja, a njegove su dijalektalne razlike i danas zanemarive, hrvatski se jezik stoljećima temeljio na trima narječjima, ujednačio je književni jezik (a kasnije i standardni) na zapadnoj novoštokavskoj osnovi, pri čemu su dijalektalne razlike ostale značajne.

Indoeuropska je jezična porodica, kojoj genetski pripadaju hrvatski i poljski jezik, najbolje opisana jezična porodica na svijetu (proučavanja traju već dvjestotinjak godina). Cilj je ovoga diplomskog rada prije svega sistematizirati more teorija i hipoteza o genezi hrvatskoga i poljskoga jezika, opisati (ne)podudarnosti u njihovoj fleksiji te im objasniti podrijetlo. Svrishodno je naglasiti da je diplomski rad zamišljen kao svojevrsan *dijakronijski priručnik* koji može pripomoći u razumijevanju nekih jezičnih pojava u obama jezicima, ali i shvaćanjem sustavnih sličnosti i razlika olakšati njihovo učenje. Stoga katkada svjesno ne ulazim dublje u pitanja koja bi lako mogla zbuniti nekoga tko se tek odvažio na učenje hrvatskoga ili poljskoga jezika, tim više što je riječ o vremenski dugome razdoblju. U učenju je ovako složene građe manje zaista više.

U teorijskome će dijelu rada, kako bi istraživački dio bio što razumljiviji, biti opisana srodnost hrvatskoga i poljskoga jezika te sažeto prikazan njihov razvoj od praindoeuropskoga jezika do danas. U istraživačkome će dijelu biti tablično uspoređeni gramatemi promjenjivih vrsta riječi dvaju proučavanih jezika kako bi se objasnilo njihovo podrijetlo, distribucija te fleksijska načela. S obzirom na to da se poljski književni jezik načelno ujednačio već do kraja 14. stoljeća, a hrvatski književni jezik tijekom 17. i prve polovice 18. stoljeća, gramatemi će biti ekscerpirani iz djela spisatelja obaju jezika potonjega razdoblja.

2. Jezična srodnost hrvatskoga i poljskoga jezika

Svaka klasifikacija, pa i jezična, podrazumijeva razvrstavanje prema određenim načelima. U proučavanju je jezične raznolikosti riječ o načelu *srodnosti* (polj. *pokrewieństwo* ili *podobieństwo*), odnosno jezici su srodni ako po kakvome načelu pripadaju istoj *jezičnoj skupini* (polj. *grupa językowa*).¹ Prema tomu se jezici tradicionalno klasificiraju unutar *genetske, kontaktne i tipološke srodnosti* (polj. *klasyfikacja genetyczna, geograficzna i typologiczna*) (Škiljan 1994: 141–142). Većina je jezika nerijetko tipološki srodna upravo zato što ili imaju zajedničko podrijetlo ili su utjecali jedno na drugo uslijed kakva dugotrajna dodira. S obzirom na to da hrvatski i poljski jezik ne dijele mnogo izvanjezičnih realija, kontaktna se srodnost ovdje zanemaruje.

2.1. Tipološka srodnost

Tipološka srodnost za klasifikacijsko načelo uzima određeni stupanj sustavnih podudarnosti dvaju ili više jezika u bilo kojim relevantnim jezičnim obilježjima koja pripomažu u razumijevanju zašto određeni jezici imaju određena svojstva. Najčešće su to, uz fonološke podudarnosti, međudjelovanje leksičkih morfema i gramatema (morfološka razina) te način na koji oni ulaze u sintagmatske odnose (sintaktička razina).² Što je podudarnost veća, to su jezici tipološki srodniji. Međutim, nije zgoroga spomenuti da ne postoje tipološki "čisti" jezici, odnosno da se u svakome jeziku mogu pronaći obilježja drugih *tipova* (polj. *typ*) (Matasović 2001: 75–76). Hrvatski i poljski jezik, prema tradicionalnoj jezičnoj tipologiji, pripadaju skupini *flektivnih ili sintetičkih jezika* (polj. *języki fleksyjne* ili *syntetyczne*) u kojima se riječ tvori dodavanjem derivacijskih afikasa i gramatema leksičkim morfemima, pri čemu morfovi nisu jasno odijeljeni, a nerijetko jedan gramatem istodobno, amalgamirano, ostvaruje više morfema (npr. i u hrvatskome i u poljskome jeziku svaki imenički gramatem znači i padež i broj i sklonidbu) (Marković 2013: 150).

¹ Bitno je naglasiti da je svaka jezična klasifikacija arbitrarna. Nije riječ o dokazivanju načina na koji jezik potpuno pripada određenoj kategoriji već o tome da se odredi najveći broj obilježja koji ga u određenu kategoriju smještaju.

² Zanimljivo je da je jezična srodnost mnogih jezika uočena upravo utvrđivanjem morfoloških podudarnosti jer je paradigma načelno zatvorena jezična klasa koja se sporo mijenja i rijetko posuđuje (v. Matasović 2001: 38–41).

2.2. Genetska srodnost

Genetska srodnost za klasifikacijsko načelo uzima zajedničko podrijetlo dvaju ili više jezika, odnosno tvrđnju da su ranije bili dijelom istoga prajezika, pri čemu je *jezična porodica* (polj. *rodzina językowa*) skupnim nazivom za sve jezike za koje je dokazano da su se razvili iz istoga prajezika, zajedničkoga jezika svih tih jezika i samo tih jezika (Matasović 2001: 22). Hrvatski i poljski jezik genetski pripadaju *indoeuropskoj jezičnoj porodici*, jezičnoj skupini za koju je dokazano da se razvila iz *praindоеuropskoga jezika*.

Praindоеuropski se jezik najvjerojatnije govorio oko 4000. pr. Kr., a o njegovoj pradomovini postoji mnoštvo hipoteza. Obuhvativši sve predlagane, pretpostavlja se da je praindоеuropska domovina bila negdje od Baltika na sjeveru do Kavkaza i Anadolije na jugu te od srednje Europe na zapadu do Kaspijskoga jezera na istoku, a otuda se jezik stao širiti prema zapadnoj Europi, ali i preko Bliskoga Istoka i Male Azije sve do Indijskoga poluotoka (Kapović 2008: 17–18).

Iz praindоеuropskoga su se jezika oko 1500. pr. Kr. izdvojili *baltoslavenski jezici* s *prabaltoslavenskim jezikom* koji su se već oko 500. pr. Kr. podijelili na *zapadnobaltijske* (izumrli *staropruski* i *jatvinski*), *istočnobaltijske* (*litavski* i *latvijski* ili *letonski*) i *slavenske jezike*. Zanimljivo je istaknuti da se ni danas lingvisti ne slažu jesu li baltički i slavenski jezici srodni genetski, kontaktno, oboje ili su sve jezične podudarnosti nastale posve slučajno, a prabaltoslavenski jezik nikada nije ni postojao (usp. Kapović 2008: 90–91 i Matasović 2008: 56–57).

Jedinstveni se *praslavenski jezik*, prajezik svih slavenskih jezika, oko 600. govorio od Soluna na Peloponezu do Novgoroda u današnjoj Rusiji, a njegovo je širenje usko vezano uz prostorna osvajanja Avara i Slavena tijekom 6. i 7. stoljeća (Kapović 2008: 91).³ Praslavenski je jezik bio općeslavenski govoreni jezik, a *staroslavenski jezik* općeslavenski pisani jezik. Potonji su u drugoj polovici 9. stoljeća stvorili Konstantin Ćiril i Metod na osnovi solunskoga (dakle staromakedonskoga) varijeteta, ali s općeslavenskom nadgradnjom jer su otpočetak htjeli postići uzajamnu razumljivost svih slavenskih naroda. Osnovna mu je namjena isprva bila usko vezana uz liturgiju, ali su nezanemarive i beletristička te administrativna. Za staroslavenski su jezik Sveta braća stvorila i posebno pismo – *glagoljicu*. Nešto se kasnije iz

³ Pod *jedinstven* se misli na još uvijek dijalektalno neraščlanjen, odnosno na maksimalno stanje jedinstva svih danas očuvanih slavenskih jezika (v. Matasović 2008: 57–58).

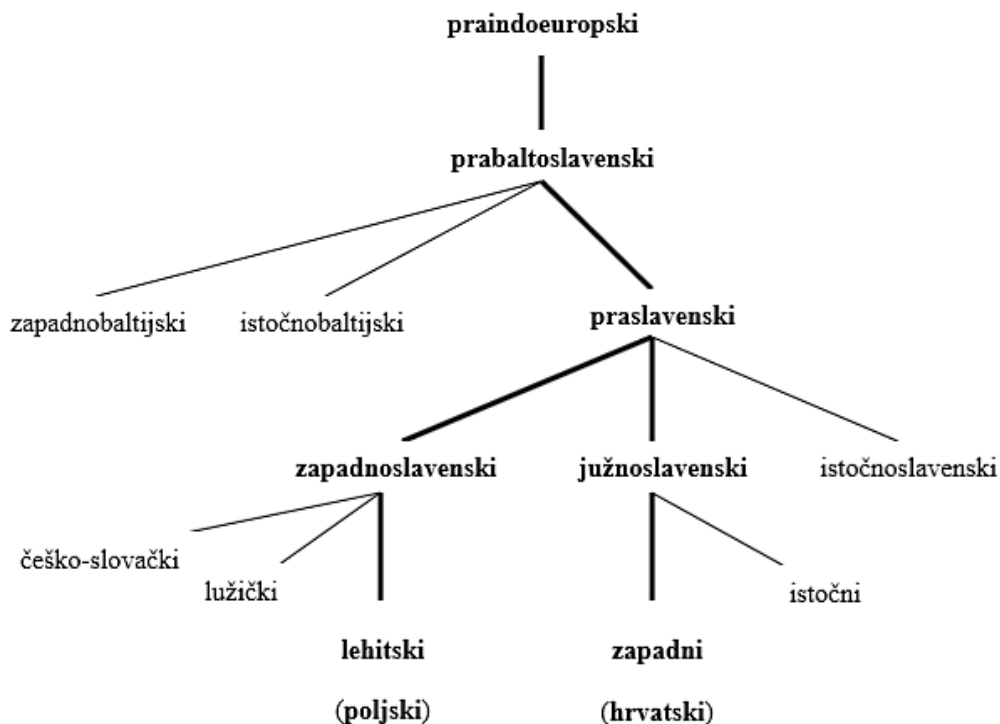
grčkoga uncijalnog alfabeta razvilo novo slavensko pismo – *ćirilica* – koja je na istoku potisnula glagoljicu, a na zapadu su pak slavenski narodi s vremenom preuzeli latinicu (Damjanović 2012: 11–49). Od 12. su stoljeća u staroslavenski jezik prodrle lokalne jezične osobine. Riječ je onda o *redakcijama* i *recenzijama*, pri čemu redakcija označava nehوتيčno mijenjanje staroslavenskoga jezika pod utjecajem piščeva varijeteta (danas su poznate ruska, češko-moravska, hrvatska, srpska, vlaško-rumunjska i bugarsko-makedonska), a recenzija namjerno mijenjanje, svjesna prilagodba staroslavenskoga jezika kakvom varijetetu (Damjanović 2005: 11).

Slavenski se jezici tradicionalno dijele na *istočnoslavenske* (*ruski, ukrajinski i bjeloruski*), *zapadnoslavenske* i *južnoslavenske jezike*, pri čemu se zapadnoslavenski dijele na *lehitske* (*poljski i kašupski* te izumrli *pomoranski, polapski i slovinski*) i *lužičke jezike* (*gornjolužički i donjolužički*) te *češko-slovačku skupinu* (*češki i slovački*) (Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 48), a južnoslavenski na *zapadne južnoslavenske* (*slovenski, hrvatski, srpski, bošnjački te crnogorski*) i *istočne južnoslavenske jezike* (*makedonski i bugarski*) (Matasović 2008: 63).

Međutim, podjela je slavenskih jezika problematična dvojako. Kao prvo, nameće se pitanje može li se uopće govoriti o trima granama slavenskih jezika s obzirom na to da su se svi slavenski jezici razvili izravno iz praslavenskoga bez posrednih prajezika. Kao drugo, ako su prazapadnoslavenski i praistočnoslavenski jezici i postojali, rekonstrukcijom se južnoslavenskih jezika dobiva praslavenski, a ne kakav prajužnoslavenski jezik, što znači da bi južnoslavenska grana mogla biti nepostojeća, odnosno da se južnoslavenskim jezicima danas smatraju oni jezici koji nisu ni zapadni ni istočni, a pri tome su određeni prostorno-politički (Kapović 2008: 93–94).⁴

Hrvatski i poljski jezik dakle, prema *teoriji rodoslovnoga stabla* (polj. *teoria drzewa genealogicznego*) Augusta Schleichera, pripadaju indoeuropskoj jezičnoj porodici, baltoslavenskoj grani, slavenskoj skupini, hrvatski zapadnoj južnoslavenskoj, a poljski lehitskoj zapadnoslavenskoj podskupini.

⁴ Uz navedene se pretpostavke usko veže i pitanje tzv. *srednjojužnoslavenskoga dijasistema* unutar grane južnoslavenskih jezika, o čemu je riječ u narednome potpoglavlju.

Slika 1 *Genealoško stablo hrvatskoga i poljskoga jezika* (prema Matasović 2001.)

2.2.1. Pitanje srednjojužnoslavenskoga dijasistema

Srednjojužnoslavenski je dijasistem (ranije *hrvatskosrpski* ili *srpskohrvatski* jezik u svim pravopisnim oblicima) neutralan naziv za jezičnu skupinu hrvatskoga, srpskoga, bošnjačkoga i crnogorskoga jezika, točnije za sva narječja omeđena slovenskim jezikom na sjeveru te makedonskim i bugarskim jezikom na jugu (Brozović 2008: 18). Katkada se i nadalje u stručnoj literaturi, pozivajući se na genetsku srodnost, dovodi u pitanje opstojnost navedenih jezika tvrdeći da je zapravo riječ o različitim narječjima istoga jezika.

S poredbenopovijesnoga gledišta, kao što je objašnjeno u prethodnome potpoglavlju, hrvatski, srpski, bošnjački i crnogorski jezik pripadaju istoj jezičnoj skupini tek utoliko što ne pripadaju ni zapadnoslavenskoj ni istočnoslavenskoj. Drugim riječima, navedeni jezici *nisu* potekli iz pretpostavljenoga *prasrednjojužnoslavenskog jezika* (šire čak ni *prajužnoslavenskoga jezika* pa se ne dovodi u pitanje opstojnost slovenskoga, makedonskoga i bugarskoga jezika) jer on najvjerojatnije nikada nije ni postojao, odnosno nema zajedničkih jezičnih inovacija koje bi ga potvrdile (v. Matasović 2011). Iz ovoga slijedi da je netočno

govoriti o strogoj genetskom jedinstvu hrvatskoga, srpskoga, bošnjačkoga i crnogorskoga jezika jer nikakva zajedničkog jezika iz kojega su potekli nikada nije ni bilo. S dijalektološkoga pak gledišta na prostoru srednjojužnoslavenskoga dijasistema postoji pet osnovnih narječja (*kajkavsko, čakavsko, zapadnoštokavsko, istočnoštokavsko i torlačko narječje*).⁵ Oko 15. stoljeća u zapadnoštokavskome i istočnoštokavskome narječju nastaju *novoštokavske inovacije* koje su se stale širiti na sve četiri strane srednjojužnoslavenskoga dijasistema (o distribuciji štokavskoga narječja v. Brozović 2008: 18–22). Iz novoštokavskoga su se narječja kasnije, svaki u svoje vrijeme i sa svojim rješenjima, razvila sva četiri današnja standardna jezika. Ipak, novoštokavsko im je narječje tek osnovica. Oni se prije svega odlikuju civilizacijsko-jezičnom nadgradnjom, odnosno zasebni su nadregionalni varijeteti koji su konvencionalno odabrani, normirani i kodificirani, polifunkcionalno polivalentni te elastično stabilni u vremenu i stabilni u prostoru (Brozović 1970: 138).

Naposljetku, iako se svaka lingvistička disciplina, pa tako i poredbenopovijesna lingvistika, bavi proučavanjem jezika pomoću strogo određenih načela, danas je nemoguće zanemariti sociolingvističko gledište koje jezik promatra kao što u svojoj biti nužno *politično* i neizostavno u tvorbi bilo kakva *identiteta*, pa tako i nacionalnoga (v. npr. Edwards 2009). Stoga hrvatski, srpski, bošnjački i crnogorski jezik nužno treba promatrati kao zasebne, autonomne i jedinstvene jezike.

3. Kratak povijesni pregled razvoja hrvatskoga jezika

Kada su Hrvati tijekom 7. i 8. stoljeća počeli naseljavati svoju postojbinu i pokrštavati se pod paskom zapadne Europe, svjetovni su i crkveni velikodostojnici za službeni jezik prihvatili latinski, a za službeno pismo latinicu (*čiji teritorij, njegova vjera, ali i jezik*). Međutim, u 9. se stoljeću tragom ćirilometodske baštine u liturgiji počinje upotrebljavati staroslavenski jezik pisan glagoljicom (isprva oblom, kasnije uglatom). Već se onda nazirala težnja za njegovom širom uporabom jer je bio srodan govorenim hrvatskim idiomima, time bliži i razumljiviji prostomu puku. Jednom prihvaćen, staroslavenski je jezik pustio duboko korijenje i stao se širiti uz svesrdne napore glagoljaškoga svećenstva. U 12. se stoljeću javlja *hrvatska redakcija staroslavenskoga jezika*, odnosno *čakavsko-staroslavenski amalgam* jer je

⁵ Jezično-povijesno se hrvatskim narječjima s pravom smatraju kajkavsko, čakavsko i zapadnoštokavsko, a srpskima istočnoštokavsko i torlačko narječje (v. Brozović 2008: 18).

upravo na području rasprostranjenosti čakavskoga narječja, od Jadranskoga mora do rijeke Une, nikla hrvatska pismenost. Najznačajniji je posvjedočeni spomenik čakavsko-staroslavenskoga amalgama nedvojbeno *Baščanska ploča*, darovnica hrvatskoga kralja Zvonimira opatiji sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške na Krku, uklesana u kameni plutej oko 1100., koja se zbog toga s pravom smatra *prvim dokumentom hrvatskoga književnog jezika*. Od sredine se 12. stoljeća hrvatski jezik počinje pisati i ćirilicom, točnije inačicom nazvanom *zapadna ćirilica* ili *bosančica* (*Povaljska listina*, 1184.), a od sredine 14. stoljeća i latinicom (*Red i zakon zadarskih dominikanki*, 1345.) koja preuzima vodstvo među trima spomenutim pismima.⁶ Glagoljica se stala postupno povlačiti u crkvene samostane, što znači da je već tada izgubila priliku postati službenim hrvatskim pismom, a kauzalno i čakavsko-staroslavenski amalgam, koji se najčešće bilježio glagoljicom, mogućnost da postane osnovicom za hrvatski standardni jezik (usp. Brozović 2008: 36–46 i Moguš 2009: 13–33). Jezična se kultura hrvatske pismenosti od početaka do 15. stoljeća nerijetko naziva *trojezičnom* i *tropismenom* upravo zbog toga što su tekstovi ostvarivani na latinskome, staroslavenskome i hrvatskome jeziku u latiničnome, glagoljičnome i ćirilichnome pismu (Damjanović 2012: 205).

Iako je dakle do 15. stoljeća čakavsko-staroslavenski amalgam bio jedinstvena hrvatska pismenost bilježena trima pismima, latinica razbija taj kontinuitet pa tijekom 16. stoljeća sva tri hrvatska organska narječja (čakavsko, zapadnoštokavsko i kajkavsko narječje) postaju temeljem hrvatskomu književnom jeziku. Štoviše, Milan Moguš (2009: 38) navodi da je

„hrvatski [...] pisani jezik već od svoga početka tropleten, tronarječan: svako od triju hrvatskih narječja može predstavljati osnovnu književnu stilizaciju drugih dvaju hrvatskih narječja jer se prepoznavaju kao svoje. Taj troplet hrvatskih književnih stilizacija poznat je samo hrvatskome jeziku i po tome je on poseban jezik *sui generis*.“

Međutim, vrijedi dodati da upravo zbog toga ujednačavanje hrvatskoga književnog jezika, za razliku od poljskoga, nije teklo glatko.

⁶ Prije 14. stoljeća latinicom se pisao samo latinski jezik, odnosno nisu postojali hrvatski tekstovi pisani latinicom (osim mjestimičnih bilježenja hrvatskih imena). Za hrvatske su tekstove supostojale glagoljica i ćirilica, pri čemu je glagoljica, ugrubo rečeno, pisana na današnjemu području Istre, Kvarnera i sjeverne Dalmacije, a ćirilica u srednjoj i južnoj Dalmaciji s Dubrovnikom, zapadnoj Hercegovini, Bosni i Slavoniji (Brozović 2008: 41–43).

U 16. su stoljeću postala *dva hrvatska jezična kompleksa – jugoistočni ili štokavsko-južnočakavski i sjeverozapadni ili kajkavsko-sjevernočakavski kompleks*⁷ – te započinje bogato renesansno *razdoblje hrvatskih pokrajinskih književnosti*, osobito na jugoistoku, i to djelatnošću *zadarskoga* (Petar Zoranić), *splitskoga* (Marko Marulić), *hvarskoga* (Hanibal Lucić, Petar Hektorović i Mikša Pelegrinović) te *dubrovačkoga književnog kruga* (Šiško Menčetić, Džore Držić, Mavro Vetranović, Nikola Nalješković i Marin Držić). Mada je potonji književni krug bio pretežito štokavski, a preostala tri južnočakavska, u većini se djela potvrđuju obilježja drugih narječja. Iz ovoga kompleksa niče i prvi hrvatski tiskani rječnik Fausta Vrančića *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae ae Ungaricae* (Mleci, 1595.). U međuvremenu se u sjeverozapadnome kompleksu stilizira kajkavsko narječje (Ivan Pergošić i August Vramec), što zaključuje da od 16. stoljeća svako od triju narječja može biti osnovicom hrvatskome književnom jeziku. Narječja su u tome smislu potpuno ravnopravna, iako nejednako zastupljena (usp. Brozović 2008: 46–58 i Moguš 2009: 58–86).

Tijekom 17. se stoljeća u književnosti jugoistočnoga kompleksa čakavsko narječje javlja sve manje da bi do sredine 18. stoljeća posve iščezlo pod utjecajem Dubrovnika kao snažnoga baroknoga književnog središta (Ivan Gundulić, Ivan Bunić Vučić, Junije Palmotić i Ignjat Đurđević) u kojemu se u potpunosti formira (i)jekavska štokavština te utire put za novoštokavštinu. U širenju se štokavskoga narječja, koje će kasnije postati osnovicom standardnomu hrvatskom jeziku, ne smije zanemariti i uloga bosanskohercegovačkih franjevac koji su od svojih početaka bili vezivo Dalmacije, Bosne i Hercegovine te Slavonije. Dapače, u istome je razdoblju njihovim zalaganjem latinica iz uporabe posve istisnula zapadnu ćirilicu. Tijekom 17. se i u prvoj polovici 18. stoljeća hrvatska pismenost dakle razvija na štokavskoj osnovici u Dubrovniku, (štokavskoj) Dalmaciji, Bosni i Hercegovini te Slavoniji. U međuvremenu u sjeverozapadnome kompleksu nema važnijih promjena. Supostoje čakavska latinička i čakavska glagoljaška pismenost uz glagoljašku staroslavensku koja stagnira, a kajkavski se pismeni jezik polako polifunkcionalizira, što je pridonijelo tomu da je u zaćecima standardizacije. Štoviše, Bartol Kašić objavljuje prvu hrvatsku tiskanu gramatiku *Institutionum linguae illyricae libri duo* (Rim, 1604.). Kašić je, iako sjevernočakavac, prednost u jezičnome opisu dao štokavskome narječju jer je smatrao da

⁷ Da bude jasnije, sjeverozapadni se kompleks prostirao od Zadra gore i desno, odnosno u Istri, Kvarneru, Lici, Gorskome Kotaru, Hrvatskome Zagorju i Slavoniji, a jugoistočni kompleks od Zadra nadolje, odnosno u srednjoj i južnoj Dalmaciji, uključujući Dubrovnik (v. Brozović 2008: 48).

treba opisivati, po njegovome mišljenju, najbolji jezični izraz, odnosno onaj razumljiviji što većemu broju govornika. S jezikoslovnoga je stajališta zanimljivo spomenuti tzv. *ozaljski književnojezični krug* (Petar Zrinski, Katarina Zrinska, Fran Krsto Frankopan, kasnije Pavao Ritter Vitezović) koji je upotrebljavao hibridni općeknjiževni jezik tronarječne osnove (međusobno prožimanje čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga narječja). Tu je posebnost opisao Juraj Križanić u velikome djelu *Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku* (Tobolsk, 1665.), čime su oba hrvatska jezična kompleksa do kraja 17. st. dobila svoj gramatički opis (usp. Brozović 2008: 58–67 i Moguš 2009: 86–112).

Sredinom 18. su se stoljeća dva hrvatska pismena jezika već našla u procesu standardizacije – u jugoistočnome je kompleksu osnovica novoštokavska, a u sjeverozapadnome kajkavska. Potonji se pismeni jezik ipak, što zbog baštine ozaljskoga kruga, a što zbog susjedne mu Slavonije, sve više otvarao štokavskome narječju. Prosvjetiteljski su književnici (Andrija Kačić Miošić i Matija Antun Relković), želeći obrazovati i proširiti čitateljsku publiku, pisali djela koja više nisu stremila formalnome savršenstvu (za razliku od renesanse i baroka) pa su se jezičnim izrazom približavali narodnome stvaralaštvu, te tako širili utjecaj štokavskoga narječja. Novoštokavski pismeni jezik uskoro je *postao prvi hrvatski nadregionalni pismeni jezik* nakon čakavsko-staroslavenskoga amalgama koji je to prestao biti krajem 15. stoljeća.⁸ (I)jekavska se novoštokavština širila ugledajući se još jednom na dubrovačku baroknu književnost,⁹ ali je problem nejedinstvene grafije i pravopisa ostalo neriješeno (usp. Brozović 2008: 67–90 i Moguš 2009: 124–145).

Hrvatski se narodni preporod (1835.–1848.) smatra prijelomnom točkom u povijesti standardizacije hrvatskoga jezika. U duhu romantičarske ideje po kojoj je jezik jedno od glavnih obilježja nacionalnoga identiteta, ali i ideje o zajedničkome ilirskom podrijetlu svih južnih Slavena te težnje za njihovim jezičnim i kulturnim jedinstvom, hrvatski su se onodobni autoriteti (Ljudevit Gaj, Janko Drašković, Vjekoslav Babukić, Antun i Ivan Mažuranić) svjesno opredijelili za *hrvatski književni jezik na (i)jekavskoj novoštokavskoj osnovi* s obzirom na to da je štokavsko narječje u danome trenutku bilo najrasprostranjenije na hrvatskome

⁸ S čime polako nestaju hrvatske pokrajinske književnosti dominantne tijekom 16., 17. i prve polovice 18. stoljeća.

⁹ Naime, za razliku od 17. stoljeća, kada su se bosanskohercegovački franjevci zalagali za ikavsku novoštokavštinu, od 18. stoljeća gube utjecaj pa ikavci sve češće koriste (i)jekavicu, nikada obrnuto.

području, ali i srodnije susjednim područjima. Međutim, Dalibor Brozović (2008: 86), ne umanjujući pritom važnost hrvatskoga narodnog preporoda, odlučno piše kako

„Možemo dakle zaključiti da je u povijesti hrvatskoga književnog jezika 18. stoljeće u punom smislu prijelomno doba: sredinom toga stoljeća formira se i počinje standardizirati novoštokavski hrvatski pismeni jezik (ikavski i ijekavski) na cijelom već spomenutom jugoistočnom području, koji će od tada biti jedini hrvatski pismeni jezik na tom teritorijalnom kompleksu, a s napuštanjem manjinskoga kajkavskog pismenog jezika na sjeverozapadnom području postat će i općehrvatski. To znači da je u čisto jezičnom smislu polovica 18. stoljeća važnija od samoga hrvatskog narodnog preporoda u tridesetim godinama 19. stoljeća. – Preporod je naime važniji u kulturnom, društveno-političkom i općenacionalnom smislu, ali u čisto jezičnom smislu Preporod znači samo dvoje: proširenje već postojećega novoštokavskog pismenog jezika u teritorijalnom (na kajkavsko područje) i funkcionalnom smislu, i drugo, reformu grafije, uz stvaranje uvjeta da ta nova grafija ubrzo postane općehrvatskom“.

Drugim riječima, hrvatski je narodni preporod bio prije svega nacionalni preporod, a tek uz to, i po važnosti iza toga, i jezično-književni uz već postavljene dopreporodne temelje. Ujedinio je Hrvate u jednome jeziku, jednoj književnosti, omogućio polifunkcionalnost i dao novu, jedinstvenu grafiju. Ljudevit je Gaj, vođa Preporoda, unificirao latinsku grafiju. U *Kratkoj osnovi horvatsko-slavenskoga pravopisa* (Budim, 1830.) predložio je jednoslovni sustav rješavajući dotadašnji problem pisanja palatala uvođenjem nadslovnih znakova. Njegov prijedlog nije prihvaćen pa se u članku *Pravopisz* (1835.) vratio dvoslovima (*dj, gj, lj, nj*), zadržao jednoslove s kvačicom (*č, ž, š*) te uveo *ć* i *ě*. Taj će slovopis, po autoru nazvan *gajica*, kasnije doživjeti neznatne promjene, ali će biti prihvaćen u cijeloj Hrvatskoj. Uz političke i kulturne novine i časopise izašle su nove institucije, a među njima 1842. i *Matica ilirska* (od 1874. *Matica hrvatska*) kojoj je i danas cilj širiti znanost i književnost na hrvatskome jeziku. Na zasjedanju je Hrvatskoga sabora 1843. Ivan Kukuljević Sakcinski održao povijesni prvi zastupnički govor na hrvatskome jeziku i predložio da se hrvatski jezik prihvati kao službeni (umjesto dotadašnjega latinskog jezika). Hrvatski je jezik nakon višestoljetnoga razvoja kodificiran i proglašen službenim jezikom u Hrvatskome saboru 1847. te otada konačno ulazi u sve funkcije javnoga i kulturnoga života (usp. Brozović 2008: 90–110 i Moguš 2012: 151–182).

Od sredine 19. i u 20. stoljeću napreduje proces standardizacije koji se zasniva na usavršavanju hrvatskoga standardnog jezika, usustavljanju jezičnih normi (gramatičke,

pravopisne, pravogovorne i leksičke) te funkcionalnome i stilskome raslojavanju. *Hrvatskim pravopisom* (Zagreb, 1892.) Ivana Broza u hrvatskome se jeziku prihvaća fonološki pravopis umjerena tipa, odnosno u pisanju se odražavaju glasovne promjene te se napokon postiže toliko željeno pravopisno jedinstvo (Brozović 2008: 108–110). Pod vodstvom je Đura Daničića, a pod okriljem *Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* (kasnije *Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*), od kraja 19. do kraja 20. stoljeća u svescima izlazio *Akademijin rječnik*, jezično-povijesni rječnik koji je po opsegu najveće djelo hrvatske leksikografije. Normiranje hrvatskoga jezika utemeljenoga na novoštokavskoj (i)jekavštini završeno je izdanjem *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (Zagreb, 1899.) Tomislava Maretića u kojoj se, ponajviše opisom usmene narodne književnosti, dobio mnogo bolji i cjelovitiji uvod u novoštokavštinu kao jezični sustav, čime je autor nadvisio dotadašnje gramatičke priručnike (Moguš 2012: 182–188). U ovome razdoblju na književnoj se sceni iznova pojavljuju djela pisana i štokavskim i čakavskim i kajkavskim narječjem, što svjedoči o neprekinutoj tronarječnoj književnoj stilizaciji kao prepoznatljivome obilježju hrvatskoga jezika.

4. Kratak povijesni pregled razvoja poljskoga jezika

Od 5. su stoljeća brojna slavenska plemena naseljavala područje današnje Poljske, a povijesno su i jezično najznačajnija četiri plemenska saveza u okolici triju rijeka – *Poljani* Warte, *Vislani* gornje Visle, *Mazuri* srednje Visle te *Šležani* Odre. Da su onodobno upravo oni bili najvažniji svjedoči tvrdnja da područja njihovoga naseljavanja ugrubo odgovaraju današnjim poljskim narječjima – *velikopoljskome* (Poznanj), *malopoljskome* (Krakov), *mazovijskome ili mazovjeckome* (Varšava) te *šleskome narječju* (Katovice) (Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 48).¹⁰

Plemenski ih je savez (kneževina) Poljana, po kojemu je Poljska dobila ime, ujedinio pod jednom vlašću do kraja 10. stoljeća. Tako su se sva slavenska plemena od Baltičkoga mora na sjeveru i planinskih lanaca Sudeta i Karpata na jugu te rijeka Odre na zapadu i Bug na istoku sjedinila prostorno i običajno, a uskoro i jezično, što je vrlo rano utemeljilo svijest o

¹⁰ *Kašupski je jezik* (polj. *język kaszubski*) poseban zapadnoslavenski jezik koji se danas smatra poljskim narječjem. Međutim, svi se jezikoslovci slažu da se kašupski suprotstavlja svim drugim poljskim narječjima jer ima mnoštvo arhaičnih obilježja, ali i novokašupskih inovacija. Govori se na sjeveru Poljske oko Gdanjskoga zaljeva, uz lijevu obalu Visle i zapadno od jezera Leba (v. Sesar 2003).

poljskome zajedništvu. Prostornim je ujedinjenjem velikopoljsko narječje već u 10. stoljeću postalo osnovicom poljskomu jeziku koji se otada razvija neometano. Temelj je za neprekidan razvoj poljskoga jezika omogućilo i pokršćavanje 966. Naime, primanje je kršćanstva osnažilo tek ujedinjenu kneževinu koja na velika vrata ulazi u krugove zapadne Europe. Službenim je jezikom postao latinski, a službenim pismom latinica.¹¹ Zbog navedenih se dvaju prijelomnih događaja druga polovica 10. stoljeća dogovorno smatra *početkom razvoja poljskoga jezika*. Od 10. su do 12. stoljeća tekstovi pisani latinskim jezikom (*Dagome iudex*, oko 990.), a poljski je bio *sermo vulgaris*. Međutim, u latinskim je tekstovima bilo nemoguće izbjeći poljske jezične strukture. Prijelomna je u potonjemu smislu *Gnjeznanska bula* (polj. *Bulla gnieźnieńska*, 1136.), okružnica pape Inocenta II. kojom gnjeznansku nadbiskupiju prima pod zaštitu Svete Stolice, a koja sadrži 410 poljskih antroponima i toponima. Zbog toga se smatra najopširnijim izvorom za proučavanje početaka poljskoga jezika (dakako poglavito na fonološkoj i leksikološkoj razini) te naziva i *zlatnom bulom poljskoga jezika* kojom započinje *razdoblje poljske pismenosti* (usp. Klemensiewicz 1976: 17–23 i Walczak 1999: 17–33).

Od 12. do kraja 15. stoljeća nastaju prvi cjeloviti tekstovi na poljskome jeziku, isprva poglavito vjerske,¹² a kasnije i svjetovne namjene od kojih su za proučavanje jezičnoga razvoja najvažnije *sudske zakletve* (polj. *roty przysięg sądowych*) jer je jezik kojim su pisane nesumnjivo najsrodniji ondašnjemu pučkom jeziku. Zbog funkcionalno-stilskoga su se raslojavanja pojavljivale sve veće dijalektološke razlike koje, doduše, nisu bile toliko značajne da priječe neometano razumijevanje svih Poljaka, ali je zbog njih nikla potreba za jezičnim ujedinjenjem, odnosno jedinstvenim poljskim jezikom. Smatra se da je ujednačeni *poljski književni jezik* nastao najkasnije do kraja 14. stoljeća, a širili su ga ponajprije svjetovni i crkveni velikodostojnici, benediktinci te Sveučilište u Krakovu osnovano već 1364. Srednjovjekovnom je zapadnoeuropskom normom bilo ujednačavanje književnoga jezika na osnovici narječja glavnoga grada. Međutim, Poljska je već imala i velikopoljski (Gnježno) i malopoljski (Krakov) glavni grad. I danas se jezikoslovci spore je li velikopoljsko ili malopoljsko narječje osnovica poljskomu književnom jeziku iz kojega je kasnije potekao standardni. Walczak (1999: 115, prev. autor), uz vrsno argumentiranje, piše da se

¹¹ Ni glagoljica se ni ćirilica (a time ni staroslavenski jezik) nisu ukorijenile na poljskome tlu jer je žarište njihovoga nastanka bilo odviše daleko, a izravan utjecaj latinične Katoličke crkve odviše snažan.

¹² Ne i liturgijske jer se nakon Istočnoga raskola 1054. u Poljskoj ukorjenjuje rimska liturgija. Svi su se bogoslužni obredi (osim propovijedi) održavali na latinskome jeziku sve do kraja 16. stoljeća. Hrvati su u tome jedinstveni jer su dugo bili jedini rimokatolici s bogoslužjem na staroslavenskome jeziku kojega je hrvatski jezik zamijenio tek nakon II. vatikanskoga koncila sredinom 20. stoljeća.

„...književni [...] jezik ne izvodi u potpunosti (potpunost ovdje znači skup svih jezičnih pravila) iz velikopoljskoga narječja; osim velikopoljskih struktura u njemu se pronalaze i malopoljske. Ipak, iz velikopoljskoga narječja proizlaze najstarija i najvažnija pravila, što znači da je odigrao najvažniju ulogu u procesu oblikovanja poljskoga književnog jezika.“

Jezičnom je pojavom, koja upućuje na velikopoljsku teoriju, tzv. *mazuriranje* (polj. *mazurzenie*), izgovor dentalnih suglasnika *c*, *z*, *s* i *dz* umjesto palatalnih *č*, *ž*, *š* i *dž*, a kojim se odlikuje malopoljsko narječje dok u velikopoljskome, kao i danas standardnome poljskome jeziku, izostaje.¹³ Latinica se od početaka poljske pismenosti počela prilagođavati poljskim fonovima, ali je njihovo bilježenje bilo individualno i neujednačeno. Tijekom 12. i 13. stoljeća dominira *jednostavna grafija* (polj. *pisownia niezłożona*) u kojoj je jedan latinski grafem značio više poljskih fonova, a tijekom 14. i 15. stoljeća *složena grafija* (polj. *pisownia złożona*) u kojoj je očit pomak u prilagodbi (uvode se dvoglasi), ali problem neujednačena pravopisa ostaje neriješen. U ovome razdoblju nastaju najstariji tekstovi pisani na poljskome jeziku – tradicionalno se najstarijim i najvrjednijim smatra srednjovjekovna religiozna pjesma *Bogorodica* (polj. *Bogurodzica*). Međutim, datira je se čak od 10. do 14. stoljeća, a najstariji je prijepis tek s početka 15. stoljeća. Uz bok joj stoje *Svetokriške propovijedi* (polj. *Kazania świętokrzyskie*), najstariji poljski prozni tekst nastao na prijelomu s 13. na 14. stoljeće (usp. Klemensiewicz 1976: 63–99 i Walczak 1999: 62–119).

16. je stoljeće *zlatno doba poljske kulture*, plodno razdoblje razvoja poljskoga jezika u kojemu se usustavljuje većina pravila i normi na svim jezičnim razinama. Nesumnjivo je najvažniji utjecaj na ujednačavanje poljskoga književnog jezika imala bogata tiskarska praksa sa središtem u Krakovu, i to ne samo zato što je širila poljski jezik sve većemu broju čitatelja, već je i pogodovala širenju jezičnih pravila. Tako već 1564. Jan Mączyński izdaje prvi tiskani latinsko-poljski rječnik *Lexicon Latino Polonicum Ex Optimis Latinae Linguae Scriptoribus Concinnatum*, a 1568. Piotr Statorius prvu poljsku gramatiku *Polonicae grammatices institutio*. 1514. Stanisław Zaborowski objavljuje pravopisni traktat *Orthographia seu modus recte scribendi et legendi Polonicum idioma* u kojoj se zalagao za pridruživanje jednoga latinskog grafema jednomu poljskom fonu, a poljske je fonove, koji ne postoje u latinici, želio obilježavati dijakritičkim znakovima. Do danas su zadržani meki suglasnici *ś*, *ź*, *ć*, *dź* i *ń* te tvrđi *ż* i *ł*. Tiskana knjiga dakako ne bi donijela ništa nova da se od 15. stoljeća užurbano ne

¹³ Zanimljivo je istaknuti da se i hrvatsko čakavsko narječje odlikuje sličnom pojavom, *cakavizmom*, odnosno ukidanjem opreke između *č* i *c*, *ž* i *z*, *š* i *s*, pri čemu se glasovi obično izgovaraju kao *c*, *z* i *s*. Cakavizam je relativno dobro zastupljen sve od Visa do Istre (Lisac 2004).

razvijaju gradovi kao središta među ostalim i jezične kulture te uzdiže građanstvo koje uz plemstvo (polj. *szlachta*) brine o jeziku (krakovski je Sejm već 1543. prvi put objavio svoje uredbe na poljskome jeziku). U renesansnome duhu (polj. *Odrodzenie*) poljski narodni jezik polako, ali sigurno nadvladava humanistički latinski te započinje bogato razdoblje *renesansne književnosti na poljskome jeziku* (Jan Kochanowski, Mikołaj Rej, Stanisław Orzechowski, Stanisław Murzynowski, Szymon Szymonowic, Piotr Skarga, Mikołaj Sęp Sarzyński i Łukasz Górnicki). U razvoju je poljskoga jezika tijekom 16. stoljeća značajan i sukob reformacije i protureformacije koje su, želeći doći do što više pobornika, koristile narodni jezik blizak puku, što je značilo i ulazak poljskoga jezika u molitve i katekizme. Sve je navedeno omogućilo stabilizaciju poljskoga književnog jezika na velikopoljskoj osnovici s malopoljskim elementima. Međutim, 1596. poljskim glavnim gradom postaje Varšava pa u poljski jezik s vremenom ulaze i *mazovijske inovacije*. Tijekom 17. se i u prvoj polovici 18. stoljeća razvoj poljskoga književnog jezika usporava kao posljedica europskih političkih previranja i ratnih zbivanja. To međutim ne znači da se pad razvoja odnosi na razvoj poljskoga jezika kao sustava koji se i dalje razvijao u skladu sa svojim unutarnjim pravilima već pad jezične svijesti i društvenoga prestiža poljskoga jezika. Plemstvo se, razočarano, zatvorilo u ideologiji *sarmatizma* (polj. *sarmatyzm*) čije je glavno obilježje bilo neprihvatanje drugosti, odnosno tradicionalizam i konzervativizam. Zajedno se s Katoličkom crkvom (napose s isusovcima) prednost u svjetovnome životu iznova daje latinskome jeziku, a sve se više cenzurira poljska književna djelatnost. Barokna je poljska književnost s jedne strane pratila europska strujanja (Jan Andrzej Morsztyn, Mikołaj Sęp Sarzyński i Daniel Naborowski), a s druge sarmatsku ideologiju (Wacław Potocki i Jan Chryzostom Pasek). Jedno su od obilježja sarmatske književnosti učestali *makaronizmi* (najčešće mješavina poljskoga i latinskoga jezika) (usp. Klemensiewicz 1976: 215–284 i Walczak 1999: 120–198).

Od druge polovice 18. do početka 19. stoljeća u duhu prosvjetiteljstva (polj. *Oświecenie*) poljski jezik ponovno postaje središnji u društvenome i kulturnome životu. Reformira se školstvo na čelu s pijarskim *Collegium Nobilium* i kraljevskom *Viteškom školom* (polj. *Szkoła Rycerska*) koje slijede isusovačke škole, osnivaju se kulturne institucije i udruženja poput iznimno važnoga *Vijeća narodnoga obrazovanja* (polj. *Komisja Edukacji Narodowej*) i *Javne knjižnice braće Zahuskih* (polj. *Biblioteka Publiczna braci Zahuskich*) te počinju tiskati suvremene novine i časopisi. Bogata se prosvjetiteljska književnost (Ignacy Krasicki, Stanisław Trembecki, Julian Urszyn Niemcewicz, Franciszek Bohomolec, Franciszek Dmochowski, Franciszek Karpiński i Franciszek Dionizy Kniaźnin) vratila

čistomu poljskom leksiku te ga još više razvila. Ne jenjava ni jezikoslovna djelatnost. Onufry Kopczyński od 1778. do 1783. izdaje svoje kapitalno djelo *Gramatika poljskoga i latinskoga jezika za državne škole u tri dijela* (polj. *Gramatyka języka polskiego i łacińskiego dla szkół narodowych w trzech częściach*) u kojoj ujednačuje i kodificira gramatičke norme poljskoga jezika, a Samuel Bogumił Linde od 1807. do 1814. prvi jednojezični poljski rječnik *Rječnik poljskoga jezika* (polj. *Słownik języka polskiego*). Tako je do kraja ovoga razdoblja poljski jezik korišten u svim područjima društvenoga života te je postao isključivo oruđe čitave kulture, što je iznimno važno za naredni dio poljske povijesti. Naime, krajem se 18. stoljeća poljski teritorij u tri navrata podijelio na tri dijela između Pruske, Austrije i Rusije, a Poljska je 123 godine posve nestala s europske političke karte. Zahvaljujući upravo prethodnoj prosvjetiteljskoj djelatnosti, poljska je svijest zadržana čvrsto ustaljenim jezikom unatoč snažnoj represiji službenih jezika navedenih triju država. Jezik je postao najznačajnije obilježje i izraz nacionalne svijesti, a u poljskome se narodu rodio inat iz kojega se rađa sve snažnija poljska književnost. Poljski književni jezik ne samo da nije doživio štetu već je prošao kroz vjerojatno najbolji period u svojoj povijesti zahvaljujući djelatnošću romantičara u prvoj (Adam Mickiewicz, Zygmunt Krasiński i Juliusz Słowacki te Cyprian Kamil Norwid i Aleksander Fredro) i realista u drugoj polovici 19. stoljeća (Bolesław Prus, Henryk Sienkiewicz i Eliza Orzeszkowa) te mladopoljskome razdoblju (polj. *Młoda Polska*) početkom 20. stoljeća (Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Jan Kasprówic, Leopold Staff, Bolesław Leśmian, Stanisław Wyspiański, Gabriela Zapolska, Władysław Stanisław Reymont i Stefan Żeromski) (usp. Klemensiewicz 1976: 495–691 i Walczak 1999: 204–231).

Nakon što je 1918. Poljska ponovno postala neovisna, poljski je jezik postao službenim državnim jezikom. Iste je godine održano plenarno zasjedanje za ujednačavanje pravopisa te su objavljena *Glavna pravila poljskoga pravopisa* (polj. *Główne zasady pisowni polskiej*) koja je nakon desetak godina revidiralo *Pravopisno vijeće* (polj. *Komitet Ortograficzny*). Posljednje promjene u poljskom pravopisu uvrštene su u nove pravopisne rječnike *Novi pravopisni rječnik* (polj. *Nowy słownik ortograficzny*, Varšava, 1996.) te *Pravopisni rječnik poljskoga jezika* (polj. *Ortograficzny słownik języka polskiego*, Varšava, 2000.). Briga je za jezik od ponovnoga proglašenja neovisnosti snažna. Isprva je bila posebno usmjerena na ispravljanje posljedica jezične represije tijekom triju podjela. Osim slojeva koji su njegovali poljski književni jezik (plemstvo i bogato građanstvo), počeli su ga učiti pripadnici nižih društvenih slojeva (radnici i seljaci). Takva je demokratizacija jezika sa sobom donijela brojne jezične nepravilnosti u društvu, što je zahtijevalo još snažniju brigu za jezikom uz

organiziranu kulturnu djelatnost. 1920. je osnovano *Društvo ljubitelja poljskoga jezika* (polj. *Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego*) u Krakovu, a 1930. *Društvo širenja ispravnosti i kulture poljskoga jezika* (polj. *Towarzystwo Krzewienia Poprawności i Kultury Języka Polskiego*) u Varšavi. Zanimljivo je spomenuti nove načine zaštite poljskoga jezika poput institucije *Savjet poljskoga jezika* (polj. *Rada Języka Polskiego*) iz 1996. te *Zakona o poljskome jeziku* (polj. *Ustawa o języku polskim*) iz 2000. po kojemu postoji pravna moć sankcioniranja prijestupnika protiv poljskoga jezika. Navedeno je okruženje tijekom 20. stoljeća iznjedrilo mnoštvo vrsnih jezikoslovaca koji su zadužili europsku, ali i svjetsku lingvistiku (Jan Baudouin de Courtenay, Jan Michał Rozwadowski, Kazimierz Nitsch, Zenon Klemensiewicz, Stanisław Urbańczyk i Irena Bajerowa) (Cichońska 2015: 60–69).

5. Dijakronijska fleksijska konfrontacija hrvatskoga i poljskoga jezika (na primjeru 17. i prve polovice 18. stoljeća)

Sa *sinkronijskoga* je gledišta (polj. *synchronia*) jezik sustav u kakvome vremenskom presjeku, odnosno skup obilježja koja postoje istodobno i u međusobnome su odnosu, a s *dijakronijskoga* gledišta (polj. *diachronia*) sustav u vremenskome tijeku, odnosno kronološki razvoj njegovih sustavnih obilježja (moglo bi se reći i kronološki niz sinkronija). Iako bi, promatrano sosirovski, u lingvističkim istraživanjima trebalo strogo odjeljivati dihotomiju sinkronija–dijakronija jer je nemoguće istodobno proučavati odnose u sustavu i odnose u vremenu (Saussure 2000: 137–161), ovaj se rad navodi nešto mlađim pristupom prema kojemu su navedena jezična gledišta komplementarna i neraskidivo povezana (Jakobson 2008: 211–215), a ne nedvojbeno oprečna.¹⁴ Shodno tomu, okosnicom je ovoga istraživanja fleksijska konfrontacija istoga vremenskog presjeka hrvatskoga i poljskoga književnog jezika kako bi se opisali podrijetlo i distribucija gramatema promjenjivih vrsta riječi u obama jezicima.¹⁵ Za vremenski se presjek uzima 17. i prva polovica 18. stoljeća jer se hrvatski književni jezik, za razliku od poljskoga književnoga jezika nekoliko stoljeća ranije, ujednačio tijekom ovoga razdoblja, i to tik prije početka standardizacije.

¹⁴ Komplementarnost sinkronije i dijakronije Ranko Matasović (2001: 102) zgodno naziva *parakronija*.

¹⁵ Nepromjenjive se vrste riječi ne opisuju jer nemaju gramateme pa bi se istraživanje ograničilo na podrijetlo i (ne)podudarnost značenja.

Budući da se hrvatski književni jezik proučavanoga razdoblja temeljio na dubrovačkoj zapadnoj novoštokavskoj (i)jekavštini, gramatemi su hrvatskoga jezika ekscerpirani iz djela Junija Palmotića i Dživa Bunića Vučića te dubrovačkih preradbi Molièreovih komedija izdanih u ediciji *Stoljeća hrvatske književnosti*, a gramatemi poljskoga jezika iz djela Jana Chryzostoma Paseka i Stanisława Żółkiewskoga te izbora isusovačkih izvora o saskome razdoblju izdanih u ediciji *Skarby Biblioteki Narodowej*, čime se zadovoljava kriterij obrade i jezika u stihu i jezika u prozi. Obje su edicije s neprerađenim jezičnim izrazom filološki pouzdane te tako pogodne za istraživanja. Dakako, valja napomenuti da se, s ozbirom na to da su oba jezika dugo imala neriješeno pitanje pravopisa, u objema edicijima pravopis osuvremenjuje kako bi ionako stariji jezični izraz bio što bliži čitatelju.

Tablični se prikazi gramatema promjenjivih vrsta riječi (imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva i glagola) obaju jezika donose, opimjeruju i opisuju po uzoru na *Povijesnu morfologiju hrvatskoga jezika* (2015.) Borisa Kuzmića i Martine Kuzmić, dijakronijske sinteze hrvatskoga književnog jezika na čakavskome, kajkavskome, štokavskome te tronarječnome (hibridnome) jezičnom izrazu.

U narednim je tabličnim prikazima sav morfološki inventar (potvrđeni gramatemi) promjenjivih vrsta riječi u hrvatskome i poljskome književnom jeziku 17. i prve polovice 18. stoljeća. Dok se gramatemi izvan okruglih zagrada smatraju onovremenim pravilom te se redaju po načelu čestotnosti, gramatemi su u okruglim zgradama čestotno rjeđi te shvaćeni ili kao iznimke ili kao ostavština starijih stanja. Gramatemi odvojeni znakom / razlikuju se po palatalnosti osnove, pri čemu su prvo navedeni gramatemi za nepalatalne, a onda palatalne osnove. Morfološki je inventar opimjeren te popraćen napomenama u kojima se izdvajaju najčestotniji gramatemi te opisuju njihovo podrijetlo i distribucija. Osim ako nije potrebno za raščlambu distribucije, ne opisuju se gramatemi koji su u obama jezicima pravilan odraz gramatema praindoeuropskih i praslavenskih, a onda i staroslavenskih paradigmi.

6. Imenice (polj. *rzeczowniki*)

Imeničke su morfološke kategorije još u praindoeuropskome jeziku bile *rod* (polj. *rodzaj*), *broj* (polj. *liczba*) i *padež* (polj. *przypadek*) (v. Matasović 2008: 177 i Dubisz-Kurczabowa – Długosz 2006: 195–200). Hrvatski su ih i poljski jezik naslijedili uz svojevrstne promjene. U kategoriji broja oba jezika razlikuju *jedninu* (polj. *liczba pojedyncza*) i *množinu* (polj. *liczba mnoga*), a izgubila su *dvojinu* (polj. *liczba podwójna*). U kategoriji padeža razlikuju sedam istih padeža (hrv. *nominativ*/polj. *mianownik*, hrv. *genitiv*/polj. *dopełniacz*, hrv. *dativ*/polj. *celownik*, hrv. *akuzativ*/polj. *biernik*, hrv. *vokativ*/polj. *wołacz*, hrv. *lokativ*/polj. *miejsownik* te hrv. *instrumental*/polj. *narzędnik*), odnosno u obama se jezicima nije očuvao *ablativ* (polj. *ablatyw*) čija su značenja u pravilu preuzeli lokativ i instrumental. Nepodudarnost je u kategoriji roda ponešto složenija. Dok hrvatski jezik u oba broja razlikuje *muški*, *ženski* i *srednji rod*, poljski jezik u jednini razlikuje *muški*, *ženski* i *srednji* (polj. *rodzaj męski*, *żeński* i *nijaki*), a u množini od 16. stoljeća *muškoosobni* i *nemuškoosobni rod* (polj. *rodzaj męskoosobowy* i *niemęskoosobowy*) (Dubisz-Kurczabowa – Długosz 2006: 206), pri čemu muškoosobni rod imaju samo imenice koje se odnose na muškarca, a nemuškoosobni sve ostale. Ta je inovacija, dakako, snažno utjecala na distribuciju gramatema svih imenskih vrsta riječi, ali i glagolskih oblika koji se od njih tvore.

6.1. Imenice muškoga i srednjega roda

U hrvatskome se i poljskome jeziku od brojnih staroslavenskih tematskih sklonidaba za imenice muškoga i srednjega roda (*o-*, *jo-* i *n-*sklonidaba za imenice obaju rodova, *u-* i *i-*sklonidbe za imenice muškoga roda te *t-* i *s-*sklonidbe za imenice srednjega roda) ujednačila jedna glavna sklonidba pretežno na temelju *o-* i *jo-*sklonidaba koje su se razlikovale prema opreci po palatalnosti osnove, odnosno imenice koje su u nominativu jednine ispred dočelnoga *-v* imale nepalatalan suglasnik sklanjale su se po *o-*, a palatalan po *jo-*sklonidbi. Ta se opreka dvaju glavnih sklonidaba u većini slavenskih jezika s vremenom izgubila ili smanjila, ali je u hrvatskome i poljskome jeziku još uvijek vidljiva u distribuciji nekih gramatema.

U sklonidbi se nekih imenica muškoga roda u hrvatskome jeziku pojavljuje *nepostojano a*, a u poljskome *nepostojano e* (polj. *e ruchome*) koja su podrijetlom odrazi poluglasa *a*, odnosno njegove svojstvene vokalizacije. Osobitost je obaju odraza da se u jakome položaju pojavljuju (N jd. hrv. *pas*, polj. *pies*), a u slabome ispadaju (G jd. hrv. *psa*, polj. *psa*).

Imenice se srednjega roda u hrvatskome i poljskome jeziku od imenica muškoga roda u sklonidbi razlikuju samo po sinkretizmu nominativa, akuzativa i vokativa u obama brojevima (N=A=V jd. i mn.). U hrvatskome jeziku imenice srednjega roda podrijetlom iz *n*-sklonidbe u svim padežima osim nominativa jednine imaju proširak *-en-* (N jd. *pleme*: G jd *plemena*), a *t*-sklonidbe proširak *-et-* (N jd. *tele*: G jd. *teleta*).¹⁶ Imenice podrijetlom iz *s*-sklonidbe imaju fakultativan proširak *-es-* koji se u standardnome jeziku smatra arhaičnim oblikom (N jd. *niebo*: G.jd. *nebesa*, ali *nebā*). U poljskome jeziku imenice srednjega roda podrijetlom iz *n*-sklonidbe u svim padežima osim nominativa jednine imaju proširak *-en'* u jedini te proširak *-on-* u množini (N jd. *plemię*: G jd. *plemienia*: N jd. *plemiona*), a *t*-sklonidbe proširak *-ęt(')* (N jd. *cielę*: G jd. *cielęcia*: N mn. *cielęta*), pri čemu je u objema sklonidbama u jednini ostavštinom staroslavenskih gramatema palatalizacija dočelnoga suglasnika. Imenice podrijetlom iz *s*-sklonidbe nisu očuvale proširak *-es-* (N jd. *niebo*: G jd. *nieba*).

¹⁶ U hrvatskome standardnom jeziku množinu imenica nekadašnje *t*-sklonidbe zamjenjuju oblici zbirnih imenica sa sufiksom *-ad-* (N jd. *tele*: N mn. *telad*) koje se sklanjaju po *i*-sklonidbi ženskoga roda (v. Matasović 2008: 207).

HRVATSKI JEZIK				
JEDNINA		MNOŽINA		
MUŠKI ROD	SREDNJI ROD	MUŠKI ROD	SREDNJI ROD	
N	-ø	-o/-e	-i, -ovi/-evi	-a
G	-a	-a, -ova/-eva (-ø, -i)	-a (-ø, -i)	
D	-u	-im, -om/-em (-ima, -ovom/-evom)	-om/-em (-im)	
A	-a (za živo) -ø (za neživo)	-o/-e	-e, -ove/-eve	-a
V	-e/-u	-o/-e	-i, -ovi/-evi	-a
L	-u (-i)	-ijeh	-ijeh (-iju)	
I	-om/-em (-ome)	-im, -ima (-i, -om/-em)	-im, -ima (-i, -om/-em)	

PRIMJERI ZA IMENICE MUŠKOGA RODA						
JEDNINA			MNOŽINA			
N	<i>grad</i>	<i>kralj</i>	<i>tanac</i>	<i>gradi, gradovi</i>	<i>kralji, kraljevi</i>	<i>tanci</i>
G	<i>grada</i>	<i>kralja</i>	<i>tanca</i>	<i>gradova</i>	<i>kraljeva</i>	<i>tanaca</i>
D	<i>gradu</i>	<i>kralju</i>	<i>tancu</i>	<i>gradim, gradom</i>	<i>kraljim, kraljem</i>	<i>tancem</i>
A	<i>grad</i>	<i>kralja</i>	<i>tanac</i>	<i>grade, gradove</i>	<i>kralje, kraljeve</i>	<i>tance</i>
V	<i>grade</i>	<i>kralju</i>	<i>tancu</i>	<i>gradi, gradovi</i>	<i>kralji, kraljevi</i>	<i>tanci</i>
L	<i>gradu</i>	<i>kralju</i>	<i>tancu</i>	<i>gradijeh</i>	<i>kraljijeh</i>	<i>tancijeh</i>
I	<i>gradom</i>	<i>kraljem</i>	<i>tancem</i>	<i>gradim, gradima</i>	<i>kraljim, kraljima</i>	<i>tancim, tancima</i>

PRIMJERI ZA IMENICE SREDNJEGA RODA				
JEDNINA		MNOŽINA		
N	<i>selo</i>	<i>more</i>	<i>sela</i>	<i>mora</i>
G	<i>sela</i>	<i>mora</i>	<i>sela</i>	<i>mora</i>
D	<i>selu</i>	<i>moru</i>	<i>selom</i>	<i>morem</i>
A	<i>selo</i>	<i>more</i>	<i>sela</i>	<i>mora</i>
V	<i>selo</i>	<i>more</i>	<i>sela</i>	<i>mora</i>
L	<i>selu</i>	<i>more</i>	<i>selijeh</i>	<i>morijeh</i>
I	<i>selom</i>	<i>morem</i>	<i>selim, selima</i>	<i>morim, morima</i>

POLJSKI JEZIK				
JEDNINA		MNOŽINA		
MUŠKI ROD	SREDNJI ROD	MUŠKOOSOBNI ROD	NEMUŠKOOSOBNI ROD	
N	-∅	-o/-e, -ę	-('i/('y, -e, -owie	-a
G	-a, -u	-a	-ów, -y, -i (-∅)	-∅
D	-owi (-u)	-u	-om	-om
A	-a (za živo) -∅ (za neživo)	-o/-e, -ę	-ów, -y, -i, (-∅) ili -('i/('y, -e, -owie	-a
V	-e/-u	-o/-e, -ę	-('i/('y, -e, -owie	-a
L	-e/-u		-ach	-ach
I	-em		-ami, -mi	-ami

PRIMJERI ZA IMENICE MUŠKOGA RODA						
JEDNINA			MNOŽINA			
N	<i>gród</i>	<i>król</i>	<i>końiec</i>	<i>grody</i>	<i>królowie</i>	<i>końce</i>
G	<i>rodu</i>	<i>króla</i>	<i>końca</i>	<i>rodów</i>	<i>królów</i>	<i>końców</i>
D	<i>rodowi</i>	<i>królowi</i>	<i>końcowi</i>	<i>rodom</i>	<i>królom</i>	<i>końcom</i>
A	<i>gród</i>	<i>króla</i>	<i>końca</i>	<i>grody</i>	<i>królów</i>	<i>końce</i>
V	<i>rodzie</i>	<i>królu</i>	<i>końcu</i>	<i>grody</i>	<i>królowie</i>	<i>końce</i>
L	<i>rodzie</i>	<i>królu</i>	<i>końcu</i>	<i>rodach</i>	<i>królach</i>	<i>końcach</i>
I	<i>rodem</i>	<i>królem</i>	<i>końcem</i>	<i>rodami</i>	<i>królami</i>	<i>końcami</i>

PRIMJERI ZA IMENICE SREDNJEGA RODA				
JEDNINA		MNOŽINA		
N	<i>okno</i>	<i>morze</i>	<i>okna</i>	<i>morza</i>
G	<i>okna</i>	<i>morza</i>	<i>okien</i>	<i>mórz</i>
D	<i>oknu</i>	<i>morzu</i>	<i>oknom</i>	<i>morzom</i>
A	<i>okno</i>	<i>morze</i>	<i>okna</i>	<i>morza</i>
V	<i>okno</i>	<i>morze</i>	<i>okna</i>	<i>morza</i>
L	<i>oknie</i>	<i>morzu</i>	<i>oknach</i>	<i>morzach</i>
I	<i>oknem</i>	<i>morzem</i>	<i>oknami</i>	<i>morzami</i>

Napomene

Genitiv jednine

hrv. i polj. gramatem -a te polj. gramatem -u. Gramatem *-a* podrijetlom je iz staroslavenske *o-* i *jo-*, a gramatem *-u* *u*-sklonidbe. U hrvatskome se jeziku gramatem *-a* potvrđuje u svim imenicama. U poljskome se pak jeziku u imenicama koje znače osobu ili što živo beziznimno potvrđuje gramatem *-a* (*syn:syna, koń:konia*), a u imenicama koje znače što neživo ili gramatem *-a* ili gramatem *-u* bez ikakva dosljedna sustavna pravila.¹⁷

Dativ jednine

hrv. i polj. gramatem -u te polj. gramatem -owi. Gramatem *-u* podrijetlom je iz staroslavenske *o-* i *jo-*, a gramatem *-owi* iz *u*-sklonidbe. Gramatem *-u* u hrvatskome se jeziku potvrđuje u svim imenicama, a u poljskome, za razliku od gramatema *-owi* koji se uopćio u glavnoj sklonidbi (*cesarz:cesarzowi, grzech:grzechowi*), samo u određenome broju imenica.¹⁸

Akuzativ jednine (vezano i uz genitiv jednine)

hrv. i polj. gramatemi -a i -ø. U gotovo svim je slavenskim jezicima gramatem *-a* za G jd. imenica muškoga i srednjega roda preuzet od A jd. imenica muškoga roda koje znače što živo dok je stariji praslavenski gramatem *-ø* jednak N jd. zadržan u imenicama koje znače što neživo (A jd. hrv. *prijatelja*, polj. *przyjaciela*, ali hrv. *oganj*, polj. *ogień*). Ova je općeslavenska promjena dovela do pojave potkategorije *živoga i neživoga roda* unutar muškoga roda imenica. Pojava opreke po živosti nije dokraja razjašnjena, ali se pretpostavlja da je još u praslavenskome jeziku vrijedilo pravilo, koje je i nadalje obvezujuće u standardnome poljskome, da je objekt zanižanog glagola u genitivu te da se ovo pravilo proširilo i na imenice muškoga roda koje znače što živo i u potvrđnim rečenicama (usp. Matasović 2008: 184–185 i Dubisz-Kurczabowa – Długosz 2006: 204).

¹⁷ U učenju se distribucije ovih dvaju gramatema u navedenim imenskim vrstama tvrdi da je gramatem *-u* čestotniji, a gramatem *-a* upotrebljava se u samo određenim leksičkim kategorijama poput dijelova tijela (*nos:nosa, brzuch:brzucha*), mjeseci (*styczeń:stycznia, marzec:marca*), oruđa (*olówek:olówka, gwoźdź:gwoździa*) i sl. (za više v. Wróbel 2001: 105–106).

¹⁸ Gramatem *-u* ima svega nekoliko imenica koje znače osobu ili što živo, a to su redom *Bóg:Bogu, diabeł:diabłu, ksiądz:księdzu, pan:panu, ojciec:ojcu, brat:bratu, chłopiec:chłopcu, pies:psu, kot:kotu, lew:lwu, orzeł:orłu, osieł:osłu* te jedina imenica koja znači što neživo *świat:światu*.

Vokativ jednine

hrv. i polj. gramatemi -e i -u. Gramatem *-e* podrijetlom je iz staroslavenske *o*-sklonidbe, a potvrđuje se kod imenica nepalatalne osnove. Gramatem *-u* podrijetlom je iz staroslavenske *jo*-sklonidbe, a potvrđuje se kod imenica palatalne osnove. Međutim, potonji se gramatem u hrvatskome jeziku 17. i prve polovice 18. stoljeća potvrđuje i kod imenica nepalatalnih osnova (*ures:uresu, život:životu*). U obama standardnim jezicima (uz pokoju sustavnu iznimku) obvezuje dosljedna starija distribucija gramatema s obzirom na opreku po palatalnosti osnove, pri čemu se u poljskome jeziku nepalatalni dočetni suglasnik beziznimno palatalizira (hrv. *grad:grade, kralj:kralju*, polj. *gród:gradzie, król:królu*). Važno je naglasiti da se u poljskome jeziku kod imenica čija osnova završava na *k, g* i *ch* upotrebljavao gramatem *-e* uz neizostavnu palatalizaciju (*wilk:wilcze, duch:dusze*), ali se od prijeloma 15. i 16. stoljeća upotrebljava gramatem *-u* (*wilk:wilku, duch:duchu*) (Dubisz-Kurczabowa – Długosz 2006: 206). U hrvatskome se jeziku kod imenica s takvom osnovom čuva staro stanje (*vuk:vuče, duh:duše*).

Lokativ jednine

polj. gramatem -e te hrv. i polj. gramatem -u. Gramatem *-e* podrijetlom je pravilan odraz gramatema *-ê* staroslavenskih *o*-sklonidaba i potvrđuje se kod imenica nepalatalne osnove, pri čemu se dočetni suglasnik osnove palatalizira (*dąb:dębie, tron:tronie*). Gramatem *-u* nastao je kada je stariji gramatem *-e* zamijenjen ili gramatemom za D jd. imenica *o*- i *jo*-sklonidbe ili gramatemom za L jd. *u*-sklonidbe (Matasović 2008: 185), a u poljskome se jeziku potvrđuje kod imenica palatalne osnove i osnove koja završava na *k, g* i *ch* (*chłopiec:chłopcu, talerz:talerzu, grzech:grzechu*). U hrvatskome se jeziku gramatem *-u* potvrđuje kod svih imenica.

Instrumental jednine

hrv. gramatem -om te hrv. i polj. gramatem -em. Gramatem *-om* podrijetlom je iz staroslavenskih *o*-sklonidaba i potvrđuje se kod imenica nepalatalne osnove, a gramatem *-em* *jo*-sklonidaba te se potvrđuje kod imenica palatalne osnove. Međutim, u hrvatskome se jeziku gramatem *-om* potvrđuje i kod imenica palatalne osnove (*dažd:daždom, plač:plačom*). U standardnome hrvatskom jeziku (uz pokoju sustavnu iznimku) obvezuje dosljedna starija distribucija gramatema s obzirom na opreku po palatalnosti osnove (*štit:štitom, mač:mačem*).

U poljskome se jeziku gramatem *-em* uopćio u glavnoj sklonidbi, odnosno distribucija gramatema ne ovisi o opreci po palatalnosti osnove.

hrv. gramatem *-ome*. Nastao je stapanjem gramatema *-om* *o*-sklonidaba s dočelnim *-e* iz pridjevne sklonidbe (Kuzmić – Kuzmić 2015: 54). Potvrđuje se kod imenica muškoga roda nepalatalne osnove (*snijeg:snijegome, grob:grobome*).

Nominativ množine (vezano i uz vokativ množine)

hrv. gramatemi *-i* te *-ovi/-evi*. U množini imenica muškoga roda postoje dva nominativna oblika – *kratki* i *dugi*. Kratki oblik s gramatemom *-i* naslijeđen je iz prabaltoslavenskoga jezika koji ga je preuzeo iz zamjeničke sklonidbe (*grad:gradi, kralj:kralji*) (v. Matasović 2008: 182). Dugi je pak oblik s gramatemima *-ovi/-evi* nastao stapanjem sufikasa *-ov/-ev-* staroslavenske *u*-sklonidbe s gramatemom *-i* staroslavenske *o-* i *jo*-sklonidbe, pri čemu se gramatem *-ovi* potvrđuje kod imenica nepalatalne (*grad:gradovi*), a gramatem *-evi* palatalne osnove (*kralj:kraljevi*).

polj. gramatemi *-('i)/-('y) te *-e*.* Gramatem *-i* podrijetlom je iz staroslavenske *o-* i *jo*-sklonidbe, a gramatem *-y* preuzet je iz A mn. *o-* i *u*-sklonidbe te uopćen na prijelomu 15. i 16. stoljeća (Walczak 1999: 138–139). Kod muškoosobnih se imenica s nepalatalnom osnovom potvrđuje gramatem *-i*, pri čemu se dočelni suglasnik osnove palatalizira (*chłop:chłopi, sąsiad:sąsiedzi*), a gramatem *-y* kod imenica čija osnova završava na *r*, *k* i *g*, pri čemu se dočelni suglasnik osnove također palatalizira (*autor:autorzy, robotnik:robotnicy*). Kod nemuškoosobnih se imenica s nepalatalnom osnovom potvrđuje gramatem *-y* (*pies:psy, wół:woły*), a gramatem *-i* kod imenica čija osnova završava na *k* i *g* (*pomnik:pomniki, śnieg:śniegi*). Gramatem *-e* podrijetlom je iz staroslavenske *i-* i *n*-sklonidbe, a potvrđuje se kod imenica palatalne osnove obaju množinskih rodova (*lekarz:lekarze, koń:konie*).

polj. gramatem *-owie*. Podrijetlom je iz staroslavenske *u*-sklonidbe, a potvrđuje se kod nevelikoga broja imenica.¹⁹

¹⁹ Distribucija gramatema *-owie* ograničena je na samo neke od imenica koje znače krvno srodstvo (*syn:synowie, mąż:mężowie*), titule (*general:generalowie, poseł:posłowie*) i narode (*Fin:Finowie, Serb:Serbowie*) (v. Wróbel 2001: 98).

Genitiv množine

hrv. gramatem -a. Zamjena se starijih gramatema novoštokavskim gramatemom *-a* može pratiti od 14. stoljeća, točnije od razdoblja odraza zapadnojužnoslavenskoga poluglasa *a* u samoglasnik *a*. Pretpostavlja se da je gramatem *-a* u množini postao upravo od ovoga poluglasa koji se očuvao zbog još neutvrđenih razloga (*kapetan:kapetana, konop:konopa*). Čini da je do zamjene došlo prvo kod imenica s pomičnim paradigmatskim naglaskom ili kod imenica s naglaskom na gramatemu, čega je rezultat današnja zanaglasna duljina, a onda se gramatem poopćio u sklonidbama svih triju rodova (Matasović 2008: 185–186).

hrv. gramatemi -ova/-eva. Nastali su stapanjem sufikasa *-ov/-ev-* staroslavenske *u*-sklonidbe i novoštokavskoga gramatema *-a*. U standardnome hrvatskom jeziku (uz pokoju sustavnu iznimku) obvezuje dosljedna distribucija gramatema s obzirom na opreku po palatalnosti osnove, pri čemu oba gramatema u pravilu imaju jednosložne imenice (*štit:štitova, mač:mačeva*).

polj. gramatem -ów. Podrijetlom je iz staroslavenske *u*-sklonidbe i potvrđuje se kod imenica nepalatalne osnove (*syn:synów, lis:lisów*).

polj. gramatemi -y te -i. Gramatem *-i* podrijetlom je iz staroslavenske *i*-sklonidbe i potvrđuje se kod imenica meke palatalne osnove (*gość:gości, kamień:kamieni*), a gramatem *-y* pravilan je odraz nastavka *-i* kod imenica tvrde palatalne osnove (*lekarz: lekarzy, żołnierz:żołnierzy*).²⁰

Dativ množine

hrv. gramatem -im. Nastao je stapanjem staroslavenskih gramatema *-i* za I mn. i *-om* za D mn. *o*-sklonidaba (*čovjek:ljudim, neprijatelj:neprijateljim*). Bitno je spomenuti da su u starijim tekstovima nerijetko miješani gramatemi za D i I mn. i dv. (*ibid.*).

hrv. gramatem -ima. Nastao je stapanjem ili gramatema *-im* i gramatema *-a* za D dv. ili gramatema *-i* za I mn. i *-ma* za D i I dv. ili pak ujednačavanjem prema D i I dv.

²⁰ Za razliku od hrvatskoga jezika, u poljskome je iznimno važno razlučiti tzv. *tvrde palatalne suglasnike* (polj. *spółgłoski historycznie miękkie* ili *spółgłoski stwardniałe*) nastale depalatalizacijom praslavenskih palatalnih suglasnika (polj. *sz, ż, cz, dż, c, dz*) i tzv. *meke palatalne suglasnike* (polj. *spółgłoski miękkie*) nastale fonologizacijom alofona uslijed jotacije i palatalizacije (*ć, dź, ś, ź, ń*), pri čemu u potonju skupinu spada svaki nepalatalni suglasnik palataliziran samoglasnikom *i* u sklonidbi (v. Dubisz-Kurczabowa – Długosz 2006: 138–156). Ova je raščlamba nerijetko načelo distribucije gramatema, napose kod imenica ženskoga roda.

(*dažd:daždima, vol:volima*) (v. Kuzmić – Kuzmić 2015: 56). Ovaj se gramatem pojavljuje u D i I mn. od kraja 15. stoljeća, a u hrvatskome se standardnom jeziku ustalio u 19. stoljeću, pri čemu je u sinkretizam, uz D i I mn., ušao i L mn. (Matasović 2008: 187).

polj. gramatem -om. Podrijetlom je iz staroslavenskih *o*-sklonidaba te se uopćio kod imenica obaju rodova (*syn:synom, wilk:wilkom*).

Akuzativ množine

hrv. gramatemi -ove/-eve. Postali su stapanjem sufikasa *-ov/-ev-* staroslavenske *u*-sklonidbe s gramatemom *-ę jo*-sklonidbe (*grad:gradove, kralj:kraljeve*).

polj. gramatemi -ów, -y, -i, (-ø) ili -(')i/(')y, -e, -owie. Za podrijetlo v. napomenu o N i G mn. Zbog nastajanja množinske rodovne opreke, od 16. stoljeća A mn. muškoosobnih imenica jednak je G mn., a nemuškoosobnih N mn. (Dubisz-Kurczabowa – Długosz 2006: 208).

Lokativ množine

hrv. gramatem -ijeh. Nastao je ijekavskim odrazom jata u gramatemu *-éh* za L mn. staroslavenske *o*-sklonidbe, pri čemu kod imenica s osnovom koja završava na *k, g* i *h* dolazi do sibilizacije (*put:putijeh, grijeh:grijesijeh*).

polj. gramatem -ach. Podrijetlom je iz staroslavenske *a-* i *ja*-sklonidbe za imenice ženskoga roda, a uopćio se u svim sklonidbama do 16. stoljeća (*wojownik:wojownikach, stół:stołach*) (Dubisz-Kurczabowa – Długosz 2006: 209).

Instrumental množine

hrv. gramatemi -im i -ima. V. napomenu o D mn.

polj. gramatemi -ami i -mi. Gramatem *-ami* podrijetlom je iz staroslavenske *a-* i *ja*-sklonidbe za imenice ženskoga roda, a uopćio se u svim sklonidbama od 16. stoljeća (Dubisz-Kurczabowa – Długosz 2006: 209). Gramatem *-mi* podrijetlom je iz staroslavenske *i-* i *u*-sklonidbe. Gramatem se *-ami* potvrđuje kod imenica nepalatalne, a *-mi* kod imenica palatalne osnove (*dziadek:dziadkami, liść:liśćmi*).

6.2. Imenice ženskoga roda

U hrvatskome se i poljskome književnom jeziku od staroslavenskih tematskih sklonidaba za imenice ženskoga roda (*a-*, *ja-*, *ъv-* i *r-*sklonidbe) ujednačila jedna glavna sklonidba pretežno na temelju *a-* i *ja-*sklonidbe koje su se razlikovale prema opreci po palatalnosti osnove, odnosno imenice su se čija je osnova bila nepalatalna sklanjale po *a-*, a palatalna po *ja-*sklonidbi, pri čemu je staroslavenska *i-*sklonidba opstala u oba jezika. Opreka je po palatalnosti osnove u distribuciji gramatema čestotnija u poljskome jeziku (u hrvatskome se pojavljuje samo u vokativu jednine).

I u hrvatskome je i u poljskome jeziku kod imenica ženskoga roda obaju sklonidaba svojstven sinkretizam dativa i lokativa u jednini (D=L jd.) te nominativa, akuzativa i vokativa u množini (N=A=V mn.).

Zanimljivo je navesti da se poljskome jeziku zadržao praindoeuropski osobit tip sklonidbe za imenice ženskoga roda izvedenih iz imenica muškoga roda *o-*sklonidbe. Te su se imenice već u prabaltoslavenskome jeziku gotovo posve ujednačile u *ja-*sklonidbi, ali su zadržale naslijeđeni nominativni gramatem *-i* (Matasović 2008: 199–200). U poljskome su jeziku to sve imenice čija osnova završava sufiksima *-yn-* i *-in-* (*gospodyni*, *bogini*), pri čemu u jednini zadržavaju gramatem *-i* u svim padežima osim u akuzativu i instrumentalu. U množini se pak sklanjanju kao imenice glavne sklonidbe.

HRVATSKI JEZIK			
GLAVNA SKLONIDBA		I-SKLONIDBA	
JEDNINA	MNOŽINA	JEDNINA	MNOŽINA
N	<i>-a</i>	<i>-e</i>	<i>-ø</i>
G	<i>-e</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>
D	<i>-i</i>	<i>-am, -ami</i>	<i>-i</i>
A	<i>-u</i>	<i>-e</i> <i>(-ø)</i>	<i>-ima</i> <i>(-am, -im)</i>
V	<i>-o, -e</i>	<i>-e</i>	<i>-i</i>
L	<i>-i</i>	<i>-ah</i>	<i>-i</i>
I	<i>-om</i> <i>(-ome)</i>	<i>-am, -ami</i>	<i>-ijeh</i>
		<i>-i</i> <i>(-ju)</i>	<i>-im, -ima</i> <i>(-i)</i>

PRIMJERI ZA IMENICE GLAVNE SKLONIDBE			
JEDNINA		MNOŽINA	
N	<i>žena</i>	<i>gospoja</i>	<i>žene</i>
G	<i>žene</i>	<i>gospoje</i>	<i>žena</i>
D	<i>ženi</i>	<i>gospoji</i>	<i>ženam, ženami</i>
A	<i>ženu</i>	<i>gospoju</i>	<i>gospojam, gospojami</i>
V	<i>ženo</i>	<i>gospoje</i>	<i>žene</i>
L	<i>ženi</i>	<i>gospoji</i>	<i>gospojah</i>
I	<i>ženom</i>	<i>gospojom</i>	<i>ženah</i>
		<i>gospojam, gospojami</i>	<i>ženam, ženami</i>

PRIMJER ZA IMENICE I-SKLONIDBE	
JEDNINA	MNOŽINA
N	<i>krv</i>
G	<i>krvi</i>
D	<i>krvi</i>
A	<i>krvima</i>
V	<i>krvi</i>
L	<i>krvi</i>
I	<i>krvijeh</i>
	<i>krvi, krvlju</i>
	<i>krvim, krvima</i>

POLJSKI JEZIK			
GLAVNA SKLONIDBA		I-SKLONIDBA	
JEDNINA	MNOŽINA	JEDNINA	MNOŽINA
N	-a (-i)	-y, -e, -i	-ø -e, -i/-y
G	-y/-i	-ø (-i/-y)	-i/-y -i/-y
D	-'e, -i, -y	-om	-i/-y -om
A	-ę	-y, -e, -i	-ø -e, -i/-y
V	-o (-u, -i)	-y, -e, -i	-i/-y -e, -i/-y
L	-'e, -y, -i	-ach	-i/-y -ach
I	-ą	-ami	-(')ą -ami, -mi

PRIMJERI ZA IMENICE GLAVNE SKLONIDBE						
JEDNINA			MNOŽINA			
N	<i>żona</i>	<i>dusza</i>	<i>ziemia</i>	<i>żony</i>	<i>dusze</i>	<i>ziemie</i>
G	<i>żony</i>	<i>duszy</i>	<i>ziemi</i>	<i>żon</i>	<i>dusz</i>	<i>ziem</i>
D	<i>żonie</i>	<i>duszy</i>	<i>ziemi</i>	<i>żonom</i>	<i>duszą</i>	<i>ziemiom</i>
A	<i>żonę</i>	<i>duszę</i>	<i>ziemię</i>	<i>żony</i>	<i>dusze</i>	<i>ziemie</i>
V	<i>żono</i>	<i>duszo</i>	<i>ziemią</i>	<i>żony</i>	<i>dusze</i>	<i>ziemie</i>
L	<i>żonie</i>	<i>duszy</i>	<i>ziemi</i>	<i>żonach</i>	<i>duszach</i>	<i>ziemiach</i>
I	<i>żoną</i>	<i>duszą</i>	<i>ziemią</i>	<i>żonami</i>	<i>duszami</i>	<i>ziemiami</i>

PRIMJERI ZA IMENICE I-SKLONIDBE			
JEDNINA		MNOŽINA	
N	<i>krw</i>	<i>moc</i>	<i>krwie</i> <i>moce</i>
G	<i>krwi</i>	<i>mocy</i>	<i>krwi</i> <i>mocy</i>
D	<i>krwi</i>	<i>mocy</i>	<i>krwiom</i> <i>mocom</i>
A	<i>krw</i>	<i>moc</i>	<i>krwie</i> <i>moce</i>
V	<i>krwi</i>	<i>mocy</i>	<i>krwie</i> <i>moce</i>
L	<i>krwi</i>	<i>mocy</i>	<i>krwiach</i> <i>mocach</i>
I	<i>krwią</i>	<i>mocą</i>	<i>krwiami</i> <i>mocami</i>

Napomene za glavnu sklonidbu

Genitiv jednine

hrv. gramatem -e. Postao je uopćavanjem pravilnoga odraza gramatema *-ę* staroslavenske *ja*-sklonidbe (*dubrava:dubrave, mreža:mreže*).

polj. gramatemi -y i -i. Gramatem *-y* podrijetlom je iz staroslavenske *a*-sklonidbe, a potvrđuje se kod imenica nepalatalne i tvrde palatalne osnove (*žona:žony, dusza:duszy*). Gramatem *-i* podrijetlom je iz staroslavenske *i*-sklonidbe, a potvrđuje se kod imenica meke palatalne osnove te osnove koja završava na *k* i *g* (*ziemia:ziemi, rzeka:rzeki*).

Dativ i lokativ jednine

hrv. i polj. gramatem -i te polj. gramatem -y. Gramatem *-i* podrijetlom je iz staroslavenske *ja*-sklonidbe. U hrvatskome se jeziku uopćio kod imenica i palatalne i nepalatalne osnove (*dubrava:dubravi, mreža:mreži*), a u poljskome se potvrđuje kod imenica meke palatalne osnove (*linia:linii*). Gramatem *-y* pravilan je odraz gramatema *-i* kod imenica tvrde palatalne osnove (*ulica:ulicy*).

polj. gramatem -e. Podrijetlom je pravilan odraz gramatema *-ê* staroslavenske *-a* sklonidbe. Potvrđuje se kod imenica nepalatalne osnove, pri čemu se dočetni suglasnik palatalizira (*mucha:musze, łapa:łapie*).

Akuzativ jednine

hrv. gramatem -u i polj. gramatem -ę. Oba gramatema pravilni su odrazi gramatema *-o* staroslavenske *a*-sklonidbe koji su se uopćili i kod imenicama palatalne osnove (hrv. *žena:ženu*, polj. *žona:žone*). U poljskome je jeziku jedini trag staroga stanja imenica *pani* (*panią*).

Instrumental jednine

hrv. gramatem -om. Postao je ujednačavanjem prema glavnoj sklonidbi muškoga i srednjega roda (*sestra:sestrom, ruža:ružom*) (Kuzmić–Kuzmić 2015: 63).

hrv. gramatem -ome. V. napomenu za I jd. glavne sklonidbe imenica muškoga i srednjega roda (*gospoja:gospojome*).

polj. gramatem -q. Podrijetlom je pravilan odraz kontrahiranoga gramatema *-ojo* staroslavenske *a-* i gramatema *-ejq ja*-sklonidbe (*siostra:siostrq, róza:rózq*) (Dubisz-Kurczabowa – Długosz 2006: 212).

Nominativ množine (vrijedi i za akuzativ i vokativ množine)

hrv. i polj. gramatem -e. Podrijetlom je pravilan odraz gramatema *-ę* staroslavenske *ja*-deklinacije. U hrvatskome se jeziku uopćio kod svih imenica (*žena:žene, duša:duše*), a u poljskome se potvrđuje kod imenica tvrdih i mekih palatalnih osnova (*ulica:ulice, ziemia:ziemie*).

polj. gramatemi -y i -i. Gramatem *-y* podrijetlom je iz staroslavenske *a*-sklonidbe i potvrđuje se kod imenica nepalatalne osnove (*siostra:siostry, ściana:ściany*). Gramatem *-i* podrijetlom je iz staroslavenske *i*-sklonidbe i potvrđuje se kod imenica čija osnova završava na *k* i *g* (*matka:matki, noga:nogi*).

Genitiv množine

hrv. gramatem -a. O podrijetlu v. napomenu za G mn. glavne sklonidbe imenica muškoga i srednjega roda. Gramatem se kod imenica ženskoga roda proširio samo u štokavskome narječju, ne i u čakavskome i u kajkavskome (što. *žena:ženā*, ali čak. i kajk. *žen*). Neke su imenice analogijom preuzele gramatem *-i* G mn. staroslavenske *i*-sklonidbe. U standardnome jeziku to su u pravilu imenice čija osnova završava na suglasničku skupinu, pri čemu neke imenice mogu imati oba gramatema (*pjesma:pjesmi*, ali i *pjesama*) (*ibid.*).

polj. gramatem -o. Podrijetlom je pravilan odraz gramatema *-o* staroslavenske *a-*, *ja-*, *ъv-* i *r*-sklonidbe (*žona:žon, dusza:dusz*), pri čemu se kod imenica čija osnova završava suglasničkim skupom pojavljuje nepostojano *e* (*matka:matek*).

Dativ množine

hrv. gramatemi -am i -ami. Gramatem *-am* podrijetlom je gramatem za D mn., a *-ami* I mn. staroslavenske *a-*, *ja-* i *ъv*-sklonidbe. S vremenom je došlo do njihovoga ujednačavanja, pri čemu nije bilo pravila u kojemu padežu (u oba je padeža potvrđeno *crkva, zvijezda:crkvam, zvijezdam te crkvami, zvijezdami*). U standardnome je jeziku gramatem *-ama* podrijetlom jednak gramatemu *-ima* u glavnoj sklonidbi imenica muškoga i srednjega roda, a zamjenjuje starije gramateme od početka 16. stoljeća da bi se u 19. stoljeću D, L i I mn. ujednačili (Matasović 2008: 194).

polj. gramatem -om. Podrijetlom je iz staroslavenske *o*-sklonidbe (*žona:žonom, duša:dušq*).

Napomene za *i*-sklonidbu

Instrumental jednine

hrv. gramatem -i. Postao je ujednačavanjem prema drugim jedninskim gramatemima (*riječ:riječi*) (Kuzmić–Kuzmić 2015: 66).

hrv. gramatem -ju i polj. gramatem -q. Podrijetlom su pravilan odraz gramatema -*ьjо* i -*ijо*, pri čemu u hrvatskome jeziku dolazi do epenteze (*krv:krvlju*), a u poljskome se dočetni suglasnik palatalizira (*krew:krwiq*).

Dativ množine

polj. gramatem -om. V. napomenu o D mn. glavne sklonidbe imenica ženskoga roda.

Lokativ množine

hrv. gramatem -ijeh. Nastao je ujednačavanjem prema L mn. staroslavenske *o*-sklonidbe (*riječ:riječijeh*) (Kuzmić–Kuzmić 2015: 67).

7. Zamjenice (polj. *zaimki*)

Zamjenice su u hrvatskome i poljskome jeziku podrijetlom iz praindoeuropskoga jezika, a načelno i danas, ako se izuzme fonološki razvoj gramatema, nasljeđuju praslavenske sklonidbe, što ne čudi s obzirom na to da su zatvorena vrsta riječi.²¹ U obama se jezicima zamjenice po značenju mogu podijeliti na *osobne* ili *lične* (polj. *zaimki osobowe*) i *neosobne* ili *nelične zamjenice* (polj. *zaimki nieosobowe*), pri čemu u potonju skupinu spadaju *pokazne* (polj. *zaimki określone* ili *wskazujące*), *posvojne* (polj. *zaimki dzierżawcze*), *upitne* (polj. *zaimki pytajne* ili *pytające*), *odnosne* (polj. *zaimki względne*) i *neodređene zamjenice* (polj. *zaimki nieokreślone*) te *povratna zamjenica* (polj. *zaimek zwrotny*).

²¹ Jedna je od podjela vrsta riječi (polj. *części mowy*) ona na *otvorene* i *zatvorene* (polj. *otwarte* i *zamknięte*). Otvorene vrste riječi imaju velik broj članova te se lakše i brže mijenjaju, a zatvorene malen te se teže i sporije mijenjaju. Od promjenjivih vrsta riječi otvorene su imenice i glagoli, a zatvorene zamjenice, pridjevi i brojevi (Marković 2013: 26–27).

U praindoeuropskome su jeziku osobne zamjenice bile samo zamjenice za prvo i drugo lice, a svojstveno im je obilježje izostanak morfološke kategorije roda i *supletivizam* ili *supletivnost* (polj. *supletywizm*), jezična pojava da se oblici jedne riječi tvore različitim korijenima (hrv. *ja:mene*, polj. *ja:mnie*) (Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 227–228).

Budući da ni u praslavenskome jeziku nije postojala osobna zamjenica za treće lice, s vremenom su tu ulogu preuzele pokazna zamjenica **onъ*, **ona*, **ono* i odnosna zamjenica **jb*, **ja*, **jo*, pri čemu je došlo do kontaminacije. Naime, u nominativu su se ustalili oblici pokazne, a u kosim padežima odnosne zamjenice (v. Damjanović 2005: 98–99 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 229–230). Štoviše, u obama je jezicima početno *n-* u kosim padežima nekih oblika postalo prebacivanjem dočetnoga *-n* iz praslavenskih prijedloga poput **kъn*, **vъn*, **sъn* na zamjениčku osnovu. To se isprva dogodilo samo u padežima kojima su takvi prijedlozi upravljali, ali se potom analogijom proširilo i na preostale padeže (usp. Matasović 2008: 238 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 230–231).

U osobnim se zamjenicama za prvo i druge lice u jednini te treće lice u obama brojevima u nekim oblicima razlikuju *naglašeni* i *nenaglašeni oblici* (polj. *wyrazy ortotoniczne* i *wyrazy atoniczne*).²² Načelo je uporabe tih oblika sintaktičko – u pravilu se naglašeni oblici upotrebljavaju iza prijedloga, kada se zamjenica ističe te kada se lica suprostavljaju. Inače se upotrebljavaju nenaglašeni oblici (usp. Barić i dr. 2005: 209–210 i Wróbel 2001: 121–122). Uz naglašene je oblike u poljskome jeziku usko vezano spomenuto početno *n-* prijedložnoga podrijetla. Dok su u hrvatskome jeziku stariji naglašeni oblici bez početnoga *n-* nestali, u poljskome su se očuvali pa se razlikuju *neposlijeprijedložni* i *poslijeprijedložni oblici* (polj. *formy niepoprzyimkowe* i *poprzyimkowe*, primjerice N jd. *on*: G jd. *jego*, ali *od niego*) (Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 230–231).

Povratna je zamjenica u obama jezicima po sklonidbenim obilježjima i sintaktičkoj uporabi slična osobnim zamjenicama jer nema morfološku kategoriju roda, ali ni broja (ima samo jedninu, i to bez nominativnoga oblika) (Damjanović 2005: 95).

Neosobne se zamjenice u hrvatskome jeziku sklanjanju prema dvjema praslavenskim sklonidbama koje se razlikuju prema opreci po palatalnosti – nepalatalnoj i palatalnoj sklonidbi. U poljskome se pak jeziku još prije 12. stoljeća za sve neosobne zamjenice uopćila

²² U obama se jezicima nenaglašeni oblici nazivaju i *enklitikama* (polj. *enklityka*). U hrvatskome se jezikoslovlju upotrebljavaju i nazivi *zanaglasnica* te *naslonjenica*.

palatalna sklonidba (Walczak 1999: 48).²³ Međutim, unutar tako ujednačene palatalne sklonidbe praslavenski gramatemi imaju različit odraz s obzirom na opreku po palatalnosti osnove, pri čemu zamjenice nepalatalne i tvrde palatalne osnove imaju odraz *-y-*, a zamjenice meke palatalne osnove i osnove koja završava na *k* i *g* odraz *-i-* (N jd. *ten*: G mn. *tych*, ali N jd. *moj*: G mn. *moich*).

I u hrvatskome je i u poljskome jeziku u akuzativu jednine neosobnih zamjenica muškoga roda uopćena opreka po živosti analogijom prema imenicama (A=G za zamjenice koje se odnose na što živo, a A=N za zamjenice koje se odnose na što neživo).

Pokazne zamjenice u hrvatskome jeziku, za razliku od poljskoga, u kosim padežima imaju duge i kratke oblike (N jd. *taj*: G jd. *toga* i *tog*) koji se razlikuju u (ne)ispadanju dočetnoga samoglasnika, a čije se podrijetlo tumači kolebanjem tijekom ujednačavanja gramatema prije standardizacije (za sociolingvistički uzrok v. Matasović 2008: 231).²⁴

Posvojne zamjenice u obama jezicima u nekim oblicima kosih padeža imaju nespregnute i sprengute oblike, odnosno u nekim je oblicima kosih padeža došlo do ispadanja **j* i kontrakcije samoglasnika (hrv. N jd. *moj*: G jd. *mojega*, ali i *moga*, polj. N jd. *mój*: G jd. *mojego*, ali i *mego*) (usp. Matasović 2008: 163–164 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 236).

²³ U standardnome je poljskom jeziku jedino upitna zamjenica *kto* (hrv. *tko*) sačuvala praslavensku nepalatalnu sklonidbu u genitivu, dativu i akuzativu (G jd. *kogo*: D jd. *komu*: A jd. *kogo*) (Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 236).

²⁴ U hrvatskome se standardnom jeziku ti dočetni samoglasnici nazivaju *navescima* te nisu obvezni. Drugim riječima, i dugi su i kratki oblici čestotno jednaki (za distribuciju navezaka v. npr. Ham 1997).

OSOBNJE ZAMJENICE ZA 1. I 2. LICE JEDNINE I MNOŽINE

HRVATSKI JEZIK				
JEDNINA			MNOŽINA	
N	<i>ja</i>	<i>ti</i>	<i>mi</i>	<i>vi</i>
G	<i>mene (me)</i>	<i>tebe</i>	<i>nas</i>	<i>vas</i>
D	<i>meni, mi</i>	<i>tebi, ti</i>	<i>nam, nami</i>	<i>vam, vami</i>
A	<i>mene, me</i>	<i>tebe, te</i>	<i>nas</i>	<i>vas</i>
V	–	–	–	–
L	<i>meni</i>	<i>tebi</i>	<i>nas, nami</i>	<i>vas, vami</i>
I	<i>mnom (mnome)</i>	<i>tobom (tobome)</i>	<i>nami</i>	<i>vami</i>

POLJSKI JEZIK				
JEDNINA			MNOŽINA	
N	<i>ja</i>	<i>ty</i>	<i>my</i>	<i>wy</i>
G	<i>mnie</i>	<i>ciebie</i>	<i>nas</i>	<i>was</i>
D	<i>mnie, mi</i>	<i>tobie, ci</i>	<i>nam</i>	<i>wam</i>
A	<i>mnie (mię)</i>	<i>ciebie, cię</i>	<i>nas</i>	<i>was</i>
V	–	–	–	–
L	<i>mnie</i>	<i>tobie</i>	<i>nas</i>	<i>was</i>
I	<i>mną</i>	<i>tobą</i>	<i>nami</i>	<i>wami</i>

POVRATNA ZAMJENICA		
	HRVATSKI JEZIK	POLJSKI JEZIK
N	–	–
G	<i>sebe</i>	<i>siebie</i>
D	<i>sebi, si</i>	<i>sobie</i>
A	<i>sebe, se</i>	<i>siebie, się</i>
V	–	–
L	<i>sebi</i>	<i>sobie</i>
I	<i>sobom (sobome)</i>	<i>sobą</i>

Napomene

Dativ i lokativ jednine

hrv. oblici *meni, tebi i sebi*. Umjesto odraza se staroslavenskoga gramatema *-ê* analogijom prema nenaglašenim oblicima *mi, ti* i *si* uopćio gramatem *-i* (Matasović 2008: 237). Međutim, valja napomenuti da u L, za razliku od D, ne postoje nenaglašeni oblici.

Akuzativ jednine

hrv. oblici *mene, tebe i sebe* te polj. *mnie, ciebie i siebie*. Analogijom su se ujednačili prema genitivu (usp. Matasović 2008: 237 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 228).

hrv. oblici *me, te i se* te polj. *mię, cię i się*. Podrijetlom su stariji od naglašenih oblika, a tek su od 11. stoljeća postali nenaglašenima (Damjanović 2005: 96). Ni u hrvatskome ni u poljskome jeziku nisu očuvani praslavenski nenaglašeni množinski oblici (**ny* i **wy*). Poljski oblik *mię* potvrđuje se rijetko, odnosno njegovu uporabu skoro u potpunosti zamjenjuje naglašeni oblik *mnie* (Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 228).

Instrumental jednine

hrv. oblici *mnom, tobom i sobom*. Gramatem *-om* postao je analogijom prema glavnim imeničkim sklonidbama (Kuzmić – Kuzmić 2015: 71).

hrv. oblici *mnome, tobome i sobome*. O podrijetlu gramatema *-ome* v. I jd. glavne sklonidbe za imenice muškoga i srednjega roda. U standardnome se jeziku ovi oblici upotrebljavaju kada ispred zamjenice nema prijedloga.

Dativ i lokativ množine

hrv. oblici *nami i vami*. Gramatem *-ami* uopćio se analogijom prema I mn. U standardnome se jeziku upotrebljava gramatem *-ama* postao ujednačavanjem prema staroslavenskome D i I dv. (*ibid.*).

OSOBNJE ZAMJENICE ZA TREĆE LICE JEDNINE I MNOŽINE

HRVATSKI JEZIK						
JEDNINA			MNOŽINA			
	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD
N	<i>on</i>	<i>ono</i>	<i>ona</i>	<i>oni</i>	<i>ona</i>	<i>one</i>
G	<i>njega, ga</i>		<i>nje, je</i>	<i>njih, ih</i>		
D	<i>njemu, mu (njem)</i>		<i>njom, njoj, joj</i>	<i>njima, im, njimi</i>		
A	<i>njega, ga, nj</i>		<i>nju, je, ju</i>	<i>njih, ih</i>		
V	–		–	–		
L	<i>njemu (njem)</i>		<i>njom, njoj</i>	<i>njima, njimi</i>		
I	<i>njim, njime</i>		<i>njom, njome</i>	<i>njima, njimi</i>		

POLJSKI JEZIK					
JEDNINA			MNOŽINA		
	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	MO. ROD	NEMO. ROD
N	<i>on</i>	<i>ono</i>	<i>ona</i>	<i>oni</i>	<i>one</i>
G	<i>jego, niego, go</i>		<i>jej, niej</i>	<i>ich, nich</i>	
D	<i>jemu, niemu, mu</i>		<i>jej, niej</i>	<i>im, nim</i>	
A	<i>jego, niego, go</i>	<i>je, nie</i>	<i>ją, nią</i>	<i>ich, nich</i>	<i>je, nie</i>
V	–		–	–	
L	<i>nim</i>		<i>niej</i>	<i>nich</i>	
I	<i>nim</i>		<i>nią</i>	<i>nimi</i>	

Napomene

Dativ jednine (vrijedi i za lokativ jednine)

hrv. oblici *njemu* i *njem*. Dativni se oblik *njemu* ujednačio i u L, a lokativni oblik *njem* i u D. Međutim, oblik je *njemu* čestotniji u obama padežima. U standardnome su jeziku u L pravilna oba oblika, a u D samo oblik *njemu*.

hrv. oblici *njom* i *njoj*. Oblik *njom* postao je ujednačavanjem prema nepalatalnoj sklonidbi neosobnih zamjenica muškoga i srednjega (Kuzmić – Kuzmić 2015: 72), a oblik

njoj ženskoga roda, pri čemu je u 14. stoljeću nestao stariji oblik *njej* (Matasović 2008: 238). U standardnome je jeziku pravilan oblik *njoj*.

Akuzativ jednine

hrv. oblici *njega, ga te polj. jego, niego, go*. Staroslavenski oblik **jb* u obama je jezicima analogijom prema imeničkoj sklonidbi za imenice muškoga i srednjega roda zamijenjen genitivnim oblicima zbog opreke po živosti (usp. Damjanović 2005: 99 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 231). Ipak, dok su u poljskome jeziku oblici za srednji rod očuvali staro stanje, u hrvatskome su se ujednačili s oblicima muškoga roda.

hrv. oblik *nj*. Podrijetlom je staroslavenski oblik **jb* te je jedini nenaglašeni oblik u koji je prodrlo početno *n-* prijedložnoga podrijetla (Matasović 2008: 238)

hrv. oblici *ju i je*. Oblik *ju* pravilan je odraz praslavenskoga oblika **jǫ*, a oblik *je* postao je analogijom prema *G* (*ibid.*: 239). U standardnome se jeziku oblik *ju* upotrebljava samo ako je nakon zamjenice glagolska enklitika *je*, a inače oblik *je*.

Lokativ jednine

polj. oblik *nim*. O podrijetlu *v.* niže napomenu za *L* jd. neosobnih zamjenica.

Dativ množine (vrijedi i za lokativ i instrumental množine)

hrv. oblici *njima i njimi*. Oblik je *njimi* stariji, a u *D* se i *L* ujednačio prema *I*. Oblik je *njima* mlađi, a postao je uopćavanjem staroslavenskoga dvojinskog gramatema **-ima* (*ibid.*). U standardnome se jeziku upotrebljava oblik *njima*.

Akuzativ množine

hrv. oblici *njih, ih te polj. nich, ich*. Staroslavenski su oblici **ję* za muški i ženski rod te **je* za srednji rod zamijenjeni genitivnim oblikom (usp. Matasović 2008: 239 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 231). U hrvatskome se jeziku to dogodilo u sva tri roda, a u poljskome samo u muškoosobnome. Zamjenice nemuškoosobnoga roda čuvaju staro stanje.

NEOSOBNE ZAMJENICE

HRVATSKI JEZIK						
JEDNINA			MNOŽINA			
M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	
N	-ø, -i	-o/-e	-a	-i	-a	-e
G	-oga/-ega		-e (-ej)	-ijeh		
D	-omu/-emu (-om/-em, -ome)		-oj (-om)	-ijem		
A	-oga/ega (za živo) -ø, -i (za neživo)	-o/-e	-u	-e	-a	-e
V	-		-	-		
L	-omu/-emu (-om/-em, -ome)		-oj (-om)	-ijem (-ih, -ijeh)		
I	-ijem (-im, -ime)		-om (-ome)	-ijem		

PRIMJER ZA ZAMJENICE NEPALATALNE SKLONIDBE						
JEDNINA			MNOŽINA			
M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	
N	<i>taj</i>	<i>to</i>	<i>ta</i>	<i>ti</i>	<i>ta</i>	<i>te</i>
G	<i>toga</i>		<i>te</i>	<i>tijeh</i>		
D	<i>tomu, tom</i>		<i>toj, tom</i>	<i>tijem</i>		
A	<i>toga</i> <i>taj</i>	<i>to</i>	<i>tu</i>	<i>te</i>	<i>ta</i>	<i>te</i>
V	-		-	-		
L	<i>tomu, tom</i>		<i>toj, tom</i>	<i>tijem, tijeh</i>		
I	<i>tijem</i>		<i>tom</i>	<i>tijem</i>		

PRIMJER ZA ZAMJENICE PALATALNE SKLONIDBE						
JEDNINA			MNOŽINA			
M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	
N	<i>moj</i>	<i>moje</i>	<i>moja</i>	<i>moji</i>	<i>moja</i>	<i>moje</i>
G	<i>mojega</i>		<i>moje</i>	<i>mojijeh</i>		
D	<i>mojemu, mojem</i>		<i>mojoj, mojom</i>	<i>mojijem</i>		
A	<i>mojega</i> <i>moj</i>	<i>moje</i>	<i>moju</i>	<i>moje</i>	<i>moja</i>	<i>moje</i>
V	-		-	-		
L	<i>mojemu, mojem</i>		<i>mojoj, mojom</i>	<i>mojijem, mojijeh</i>		
I	<i>mojijem</i>		<i>mojom</i>	<i>mojijem</i>		

POLJSKI JEZIK					
JEDNINA			MNOŽINA		
M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	MO. ROD	NEMO. ROD	
N	-ø, -i	-e	-a	-i (-y)	-e
G	-ego		-ej	-ych, -ich	
D	-emu		-ej	-ym, -im	
A	-ego (za živo) -ø, -i (za neživo)	-e	-ę, -ą	-ych, -ich	-e
V	-		-	-	
L	-ym, -im		-ej	-ych, -ich	
I	-ym, -im		-ą	-ymi, -imi	

PRIMJER ZA ZAMJENICE NEPALATALNE OSNOVE					
JEDNINA			MNOŽINA		
M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	MO. ROD	NEMO. ROD	
N	<i>ten</i>	<i>to</i>	<i>ta</i>	<i>ci</i>	<i>te</i>
G	<i>tego</i>		<i>tej</i>	<i>tych</i>	
D	<i>temu</i>		<i>tej</i>	<i>tym</i>	
A	<i>tego</i> <i>ten</i>	<i>to</i>	<i>tę</i>	<i>tych</i>	<i>te</i>
V	-		-	-	
L	<i>tym</i>		<i>tej</i>	<i>tych</i>	
I	<i>tym</i>		<i>tą</i>	<i>tymi</i>	

PRIMJER ZA ZAMJENICE PALATALNE OSNOVE					
JEDNINA			MNOŽINA		
M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	MO. ROD	NEMO. ROD	
N	<i>mój</i>	<i>moje</i>	<i>moja</i>	<i>moi</i>	<i>moje</i>
G	<i>mojego</i>		<i>mojej</i>	<i>moich</i>	
D	<i>mojemu</i>		<i>mojej</i>	<i>moim</i>	
A	<i>mojego</i> <i>mój</i>	<i>moje</i>	<i>moję, moją</i>	<i>moich</i>	<i>moje</i>
V	-		-	-	
L	<i>moim</i>		<i>mojej</i>	<i>moich</i>	
I	<i>moim</i>		<i>moją</i>	<i>moimi</i>	

Napomene

Genitiv jednine

hrv. gramatemi -oga i -ega te polj. gramatem -ego. Svi su navedeni gramatemi odrazi staroslavenskoga oblika **togo* nastaloga od osnove **tǫ-* i čestice **-go* nejasna podrijetla. U hrvatskome je jeziku dočeto **-o* zamijenjeno s *-a* ujednačavanjem prema gramatemu glavne sklonidbe za imenice muškoga i srednjega roda (Matasović 2008: 229). Iako se u hrvatskome standardnom jeziku gramatem *-oga* upotrebljava u zamjenicama nepalatalne, a gramatem *-ega* palatalne osnove, u hrvatskome su književnom jeziku 17. i prve polovice 18. stoljeća potvrđeni gramatemi palatalne sklonidbe kod zamjenica nepalatalne osnove (*ovoga:ovega, toga:tega, onoga:onega*).

Dativ jednine (vrijedi i za lokativ jednine)

hrv. gramatemi -omu/-emu i -om/-em. O podrijetlu i distribuciji v. napomenu o D jd. osobne zamjenice za 3. lice.

hrv. gramatem -oj te polj. gramatem -ej. Gramatem *-ej* pravilan je odraz staroslavenskoga gramatema **-ei* palatalne sklonidbe, a gramatem *-oj* gramatema **-oi* nepalatalne sklonidbe. U hrvatskome se jeziku gramatem *-oj* uopćio i u sklonidbi zamjenica palatalne osnove.

hrv. gramatem -om (kod zamjenica ženskoga roda). O podrijetlu v. napomenu za D jd. osobnih zamjenica za 3. lice.

Akuzativ jednine

polj. gramatemi -ę i -ą. Stariji je gramatem *-ę* od 18. do kraja 19. stoljeća zamijenio mlađi gramatem *-ą* pod utjecajem pridjeva (o kojima je riječ u narednome poglavlju) (Walczak 1999: 235–236). U standardnome je jeziku jedini oblik koji čuva staro stanje pokazna zamjenica *ta* (*tę kobietę*).

Lokativ jednine (vrijedi i za instrumental jednine)

polj. gramatemi -ym i -im. Staroslavenski gramatem **-emb* u L i gramatem *-imb* u I zbog fonološkoga su se razvoja s vremenom izgovorno približili pa su se od kraja 15. i početka 16. stoljeća počeli zamijenjivati u uporabi. Konačno *Poljska akademija umjetnosti*

(polj. *Polska Akademia Umiejętności*) pravopisnom reformom 1936. normira gramatem *-ym* u obama padežima (za više v. Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 233–234). Gramatem *-im* pravilan je odraz gramatema *-ym* kod zamjenica meke palatalne osnove te osnove koja završava na *k* i *g*.

Instrumental jednine

hrv. gramatem *-ijem*. Podrijetlom je ijekavski odraz *ê* u staroslavenskome gramatemu **-êmb* nepalatalne sklonidbe. U standardnome se jeziku upotrebljava gramatem *-im* koji je ili podrijetlom ikavski odraz *ê* gramatema nepalatalne sklonidbe ili analogija prema gramatemu **-imb* palatalne sklonidbe.

Nominativ množine

hrv. gramatem *-e*. Staroslavenski gramatem **-y* zamjenica muškoga i ženskoga roda zamijenjen je gramatemom *-e* glavne sklonidbe za imenice ženskoga roda, a onda se proširio i na A mn. (Matasović 2008: 230).

polj. gramatem *-e*. Staroslavenski gramatem **-y* nepalatalne sklonidbe zamijenjen je pravilnim odrazom gramatema **-je* palatalne sklonidbe (Walczak 1999: 88).

Genitiv množine

hrv. gramatem *-ijeh* te polj. gramatemi *-ych* i *-ich*. U množini je načelno dokinuta praslavenska alternacija osnova **ti-*, **tê-*, **ty-*. Otuda je u poljskome jeziku u pravilu provedena osnova *ty-*, a u hrvatskome *ti-* (Matasović 2008: 230). Zbog toga se staroslavenski gramatem **-êhb* u hrvatskome odrazio kao *-ih* za sve zamjenice, a u poljskome kao *-ych* za zamjenice nepalatalne i tvrde palatalne osnove, a *-ich* meke palatalne osnove te osnove koja završava na *k* i *g*. U hrvatskome književnom jeziku 17. i prve polovice 18. stoljeća potvrđuje se gramatem *-ijeh* kao ijekavski odraz jata staroslavenskoga gramatema *-êhb*. Gramatem je *-ih* postao analogijom prema G mn. osobne zamjenice za treće lice (*njih, ih*).

Dativ, lokativ i instrumental množine

hrv. gramatem *-ijem*. U 14. je stoljeću dativni gramatem *-ijem* zamijenio instrumentalni, a od 15. stoljeća i lokativni, što je uzrokom sinkretizma padeža. Međutim, taj je dativni gramatem zamijenio gramatem za D dv. *-ima* (Matasović 2008: 231).

8. Pridjevi (polj. *przymiotniki*)

U praindoeuropskome se jeziku pridjevi flektivno nisu razlikovali od imenica, odnosno sklanjali su se po nekima od imeničkih sklonidaba (kasnije se sklonidba svela samo na *o-* i *jo-*sklonidbu za imenice muškoga i srednjega te *a-* i *ja-*sklonidbu za imenice ženskoga roda). U prabaltoslavenskome su jeziku pridjevi, kako bi se razlikovali od imenica, obvezno dolazili uz odnosnu zamjenicu **jb*, **ja*, **jo* s kojom su se s vremenom stopili te su se tako počeli razlikovati *neodređeni* i *određeni pridjevi* (polj. *przymiotniki nieokreślone* i *określone*), pri čemu su se, zbog podrijetla, neodređeni pridjevi sklanjali po imeničkim sklonidbama, a određeni po zamjениčkoj sklonidbi. Dok se u hrvatskome jeziku sačuvala opreka po određenosti, u poljskome se jeziku od 16. stoljeća neodređeni pridjevi pojavljuju sve rjeđe da bih ih potom određeni pridjevi posve zadržali (v. Matasović 2008: 215–216 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 239–243).²⁵

Dakle, u hrvatskome se jeziku neodređeni pridjevi sklanjaju prema glavnim imeničkim sklonidbama, a određeni po zamjениčkoj sklonidbi, pri čemu obje sklonidbe imaju nepalatalnu i palatalnu inačicu.²⁶ U poljskome se pak jeziku uopćila palatalna zamjениčka sklonidba koja razlikuje gramateme za pridjeve nepalatalne i tvrde palatalne osnove te gramateme za pridjeve meke palatalne osnove i osnove s dočjetnim *k* i *g*.

U zamjениčkim su se sklonidbama određenih pridjeva u obama jezicima negdašnji oblici pojednostavili kontrakcijom, hapologijom, asimilacijom i analogijom (stsl. **starъ + i > *staryi > hrv. stari*, polj. *stary*) (za više v. Damjanović 2005: 107–110 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 245–246).

Pridjevima, za razliku od imenica, inherentno obilježje nije morfološka kategorija roda već *mocija* ili *pokretnost* (polj. *mocja*), svojstvo pridjeva da se mijenja prema rodu, odnosno da ima onoliko oblika koliko u danome jeziku ima rodova (Marković 2013: 302). Shodno tomu, i u hrvatskome i u poljskome jeziku vrijede distribucijska pravila gramatema kao kod imenica i zamjenica u ovisnosti o sklonidbi prema kojoj se sklanjaju.

²⁵ U poljskome se jeziku sačuvalo tek malen broj neodređenih pridjeva – *godzien*, *gotów*, *pelen*, *pewien*, *rad*, *wesół*, *winien* i *zdrow*. Pojavljuju se samo u nominativu i u muškome rodu, a uporaba im je ograničena na sintaktičku funkciju imenskoga predikata (Walczak 1999: 49).

²⁶ Zamjениčka je sklonidba ipak prodrła u imeničku u I jd. i G mn. svih triju rodova, što je vidljivo u narednim tabličnim prikazima (Matasović 2008: 219).

NEODREĐENI PRIDJEVI (IMENIČKA SKLONIDBA)

HRVATSKI JEZIK						
	JEDNINA			MNOŽINA		
	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD
N	-∅	-o/-e	-a	-i	-a	-e
G	-a		-e	-ijeh		
D	-u		-oj (-om)	-ijem		
A	-a (za živo) -∅ (za neživo)	-o/-e	-u	-e	-a	-e
V	-∅	-o/-e	-a	-i	-a	-e
L	-u		-oj (-om)	-ijem (-ih)		
I	-ijem (-im, -ime)		-om	-ijem		

PRIMJER ZA PRIDJEVE NEPALATALNE OSNOVE						
	JEDNINA			MNOŽINA		
	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD
N	<i>star</i>	<i>staro</i>	<i>stara</i>	<i>stari</i>	<i>stara</i>	<i>stare</i>
G	<i>stara</i>		<i>stare</i>	<i>starijeh</i>		
D	<i>staru</i>		<i>staroj, starom</i>	<i>starijem</i>		
A	<i>stara</i> (za živo) <i>star</i> (za neživo)	<i>staro</i>	<i>staru</i>	<i>stare</i>	<i>stara</i>	<i>stare</i>
V	<i>star</i>	<i>staro</i>	<i>stara</i>	<i>stari</i>	<i>stara</i>	<i>stare</i>
L	<i>staru</i>		<i>staroj, starom</i>	<i>starijem</i>		
I	<i>starijem</i>		<i>starom</i>	<i>starijem</i>		

PRIMJER ZA PRIDJEVE PALATALNE OSNOVE						
	JEDNINA			MNOŽINA		
	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD
N	<i>tuđ</i>	<i>tuđe</i>	<i>tuđa</i>	<i>tuđi</i>	<i>tuđa</i>	<i>tuđe</i>
G	<i>tuđa</i>		<i>tuđe</i>	<i>tuđijeh</i>		
D	<i>tuđu</i>		<i>tuđoj, tuđom</i>	<i>tuđijem</i>		
A	<i>tuđa</i> (za živo) <i>tuđ</i> (za neživo)	<i>tuđe</i>	<i>tuđu</i>	<i>tuđe</i>	<i>tuđa</i>	<i>tuđe</i>
V	<i>tuđ</i>	<i>tuđe</i>	<i>tuđa</i>	<i>tuđi</i>	<i>tuđa</i>	<i>tuđe</i>
L	<i>tuđu</i>		<i>tuđoj, tuđom</i>	<i>tuđijem</i>		
I	<i>tuđijem</i>		<i>tuđom</i>	<i>tuđijem</i>		

ODREĐENI PRIDJEVI (ZAMJENIČKA SKLONIDBA)

HRVATSKI JEZIK						
JEDNINA			MNOŽINA			
M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	
N	<i>-i</i>	<i>-o/-e</i>	<i>-a</i>	<i>-i</i>	<i>-a</i>	<i>-e</i>
G	<i>-oga/-ega</i>		<i>-e</i>	<i>-ijeh</i>		
D	<i>-omu/-emu</i> <i>(-om/-em)</i>		<i>-oj</i> <i>(-om)</i>	<i>-ijem</i>		
A	<i>-oga/ega</i> (za živo) <i>-i</i> (za neživo)	<i>-o/-e</i>	<i>-u</i>	<i>-e</i>	<i>-a</i>	<i>-e</i>
V	<i>-i</i>	<i>-o/-e</i>	<i>-a</i>	<i>-i</i>	<i>-a</i>	<i>-e</i>
L	<i>-omu/-emu</i> <i>(-om/-em)</i>		<i>-oj</i> <i>(-om)</i>	<i>-ijem</i> <i>(-ih)</i>		
I	<i>-ijem</i> <i>(-im, -ime)</i>		<i>-om</i> <i>(-ome)</i>	<i>-ijem</i> <i>(-ijema)</i>		

PRIMJER ZA PRIDJEVE NEPALATALNE OSNOVE						
JEDNINA			MNOŽINA			
M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	
N	<i>stari</i>	<i>staro</i>	<i>stara</i>	<i>stari</i>	<i>stara</i>	<i>stare</i>
G	<i>staroga</i>		<i>stare</i>	<i>starijeh</i>		
D	<i>staromu, starom</i>		<i>staroj, starom</i>	<i>starijem</i>		
A	<i>staroga</i> (za živo) <i>stari</i> (za neživo)	<i>staro</i>	<i>staru</i>	<i>stare</i>	<i>stara</i>	<i>stare</i>
V	<i>stari</i>	<i>staro</i>	<i>stara</i>	<i>stari</i>	<i>stara</i>	<i>stare</i>
L	<i>staromu, starom</i>		<i>staroj, starom</i>	<i>starijem</i>		
I	<i>starijem</i>		<i>starom</i>	<i>starijem</i>		

PRIMJER ZA PRIDJEVE PALATALNE OSNOVE						
JEDNINA			MNOŽINA			
M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	
N	<i>tuđi</i>	<i>tuđe</i>	<i>tuđa</i>	<i>tuđi</i>	<i>tuđa</i>	<i>tuđe</i>
G	<i>tuđega</i>		<i>tuđe</i>	<i>tuđijeh</i>		
D	<i>tuđemu, tuđem</i>		<i>tuđoj, tuđom</i>	<i>tuđijem</i>		
A	<i>tuđega</i> (za živo) <i>tuđi</i> (za neživo)	<i>tuđe</i>	<i>tuđu</i>	<i>tuđe</i>	<i>tuđa</i>	<i>tuđe</i>
V	<i>tuđi</i>	<i>tuđe</i>	<i>tuđa</i>	<i>tuđi</i>	<i>tuđa</i>	<i>tuđe</i>
L	<i>tuđemu, tuđem</i>		<i>tuđoj, tuđom</i>	<i>tuđijem</i>		
I	<i>tuđijem</i>		<i>tuđom</i>	<i>tuđijem</i>		

POLJSKI JEZIK					
JEDNINA			MNOŽINA		
M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	MO. ROD	NEMO. ROD	
N	-y, -i	-e	-a	-y, -i	-e
G	-ego		-ej	-ych, -ich	
D	-emu		-ej	-ym, -im	
A	-ego (za živo) -ø, -i (za neživo)	-e	-ą	-ych, -ich	-e
V	-		-	-	
L	-ym, -im		-ej	-ych, -ich	
I	-ym, -im		-ą	-ymi, -imi	

PRIMJER ZA PRIDJEVE S NEPALATALNOM I TVRDOM PALATALNOM OSNOVOM					
JEDNINA			MNOŽINA		
M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	MO. ROD	NEMO. ROD	
N	<i>stary</i>	<i>stare</i>	<i>stara</i>	<i>starzy</i>	<i>stare</i>
G	<i>starego</i>		<i>starej</i>	<i>starych</i>	
D	<i>staremu</i>		<i>starej</i>	<i>starym</i>	
A	<i>starego</i> <i>stary</i>	<i>stare</i>	<i>starą</i>	<i>starych</i>	<i>stare</i>
V					
L	<i>starym</i>		<i>starej</i>	<i>starych</i>	
I	<i>starym</i>		<i>starą</i>	<i>starymi</i>	

PRIMJER ZA PRIDJEVE S MEKOM PALATALNOM OSNOVOM I OSNOVOM NA K I G					
JEDNINA			MNOŽINA		
M. ROD	S. ROD	Ž. ROD	MO. ROD	NEMO. ROD	
N	<i>olbrzymi</i>	<i>olbrzymie</i>	<i>olbrzymia</i>	<i>olbrzymi</i>	<i>olbrzymie</i>
G	<i>olbrzymiego</i>		<i>olbrzymiej</i>	<i>olbrzymich</i>	
D	<i>olbrzymiemu</i>		<i>olbrzymiej</i>	<i>olbrzymim</i>	
A	<i>olbrzymiego</i> <i>olbrzymi</i>	<i>olbrzymie</i>	<i>olbrzymią</i>	<i>olbrzymich</i>	<i>olbrzymie</i>
V					
L	<i>olbrzymim</i>		<i>olbrzymiej</i>	<i>olbrzymich</i>	
I	<i>olbrzymim</i>		<i>olbrzymią</i>	<i>olbrzymimi</i>	

Još je u praindoeuropskome jeziku svojstveno obilježje pridjeva bilo *stupnjevanje* ili *komparacija* (polj. *stopniowanie* ili *komparacja*), morfološka promjena kojom se označuje (naj)veći ili (naj)manji stupanj onoga na što se pridjev odnosi. Prema tomu se u hrvatskome i poljskome jeziku razlikuju tri stupnja – *prvi stupanj* ili *pozitiv* (polj. *stopień równy*), *drugi stupanj* ili *komparativ* (polj. *stopień wyższy*) te *treći stupanj* ili *superlativ* (polj. *stopień najwyższy*) (Matasović 2008: 221).

U staroslavenskome su jeziku komparativ mogli imati i neodređeni i određeni pridjevi, a tvorili su se gramatemima *-ii, *-bši, *-e te *-êi, *-êiši, *-êje. Superlativ se tvorio od prefiksa *nai- i komparativa pridjeva (Damjanović 2005: 110–113). U hrvatskome se i poljskome jeziku pridjevi u komparativu sklanjaju kao određeni pridjevi, pri čemu se u hrvatskome jeziku komparativ tvori gramatemima -ji, -ja, -je (*bijel, bijela, bijelo:bjelji, bjelja, bjelje*), -iji, -ija, -ije (*rumen, rumena, rumeno:rumeniji, rumenija, rumenije*) te -ši, -ša, -še (*lijep, lijepa, lijepo:ljepši, ljepša, ljepše*), a u poljskome -szy, -sza, -sze (*biały, biała, białe:bielszy, bielsza, bielsze*) te -ejszy, -ejsza, -ejsze (*ładny, ładna, ładne:ładniejszy, ładniejsza, ładniejsze*). Superlativ se u obama jezicima tvori od prefiksa naj- i komparativa pridjeva (hrv. *bjelji, bjelja, bjelje:najbjelji, najbjelja, najbjelje*, polj. *bielszy, bielsza, bielsze:najbielszy, najbielsza, najbielsze*) (za distribuciju gramatema v. Barić i dr. 2005: 182–183 i Wróbel 2001: 200–201).

U obama jezicima postoji nekoliko pridjeva koji imaju nepravilnu tvorbu komparativa, odnosno za komparativ imaju supletivan oblik (*ibid.*).

HRVATSKI JEZIK			POLJSKI JEZIK		
POZITIV	KOMPARATIV	SUPERLATIV	POZITIV	KOMPARATIV	SUPERLATIV
<i>dobar</i>	<i>bolji</i>	<i>najbolji</i>	<i>dobry</i>	<i>lepszy</i>	<i>najlepszy</i>
<i>zao</i>	<i>gori</i>	<i>najgori</i>	<i>zły</i>	<i>gorszy</i>	<i>najgorszy</i>
<i>velik</i>	<i>veći</i>	<i>najveći</i>	<i>duży</i>	<i>większy</i>	<i>największy</i>
<i>malen</i>	<i>manji</i>	<i>najmanji</i>	<i>mały</i>	<i>mniejszy</i>	<i>najmniejszy</i>
<i>dug</i>	<i>dulji</i>	<i>najdulji</i>			

9. Brojevi (polj. *liczebniki*)

Glavni ili *kardinalni brojevi* (polj. *liczebniki głowne* ili *kardynalne*) od jedan do četiri u praslavenskome su se jeziku morfološki vladali kao pridjevi, odnosno razlikovali su morfološke kategorije svih triju rodova i svih padeža. U staroslavenskome su se jeziku brojevi **jedinъ*, **jedina*, **jedino*, **dъva*, **dvê*, **dvê* i **oba*, **obê*, **obê* sklanjali prema zamjениčkoj sklonidbi, a **trъje*, **tri*, **tri* prema imeničkoj *i*-sklonidbi te **četyre*, **četyri*, **četyri* prema imeničkoj *r*-sklonidbi (v. Damjanović 2005: 114–115 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 250).

Broj se *jedan*, *jedna*, *jedno* (polj. *jeden*, *jedna*, *jedno*) u hrvatskome i poljskome jeziku sklanja prema zamjениčkoj sklonidbi za nepalatalne osnove (usp. hrv. *taj*, *ta*, *to* i polj. *ten*, *ta*, *to*), pri čemu se sintaktički vlada kao atributivni pridjev, odnosno u istome je rodu i padežu kao imenica čija je dopuna (hrv. G *jednoga muža*, *jedne žene*, polj. G *jednego męża*, *jednej żony*).

Brojevi se *dva*, *dvije*, *dva* (polj. *dwaj/dwu/dwóch*, *dwie*, *dwa*) i *oba*, *obje*, *oba* (polj. *obaj/obu*, *obie*, *oba*) i u hrvatskome i u poljskome jeziku sklanjaju po zasebnim sklonidbama, odnosno osobitim inačicama staroslavenskih zamjениčkih sklonidaba u dvojini te se sintaktički vladaju kao atributivni pridjevi (za sklonidbene obrasce v. Barić i dr. 2005: 216 te Wróbel 2001: 131–132).²⁷ U poljskome su jeziku napose zanimljivi dubletivni nominativni oblici u muškosobnome rodu. Zbog množinske se rodovne opreke po muškoosobnosti od 16. stoljeća uz oblik *dwaj* u nominativu počeo upotrebljavati i stariji genitivni oblik *dwu* te mlađi *dwóch*. Dakako, zbog toga je i sintaktičko upravljanje zavisno. Uz oblik su *dwaj* imenica u nominativu množine i glagol u trećemu licu množine (*dwaj panowie podchodzą*), a uz oblike *dwu* i *dwóch* imenica u genitivu množine i glagol u trećemu licu jednine (*dwu/dwoch panów podchodzi*) (Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 251).²⁸

Na sklonidbu je brojeva *tri* (polj. *trzej/trzech*, *trzy*) i *četiri* (polj. *cztery/czterech*, *cztery*), iako su se sklanjali po imeničkim *i*-sklonidbama, u hrvatskome i poljskome jeziku

²⁷ U vrelima iz kojih su ekscerpirani gramatemi nisu potvrđeni svi sklonidbeni oblici brojeva *dva*, *oba*, *tri* i *četiri*.

²⁸ U poljskome je jeziku u 19. stoljeću, nakon tristotinjak godina neujednačenosti, upravo sklonidba broja *dwaj/dwu/dwóch*, *dwie*, *dwa* postala temeljem za ujednačavanje sklonidaba svih brojeva navise, odnosno te su se sklonidbe ujednačile analogijom prema navedenoj temeljnoj sklonidbi (Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 257).

znatno utjecala sklonidba broja *dva*, što je uočljivo u dvojinjskim gramatemima (za sklonidbene obrasce v. Barić i dr. 2005: 216 i Wróbel 2001: 132). U hrvatskome jeziku brojevi *tri* i *četiri* imaju iste oblike za sva tri roda i sintaktički se vladaju kao atributivni pridjevi, a u poljskome se jeziku zbog množinske rodovne opreke po muškoosobnosti, a analogijom prema broju *dva*, uz nominativne oblike *trzej* i *czterej* za muškoosobni rod upotrebljavaju i genitivni oblici *trzech* i *czterech*, pri čemu je sintaktičko upravljanje jednako kao kod broja *dva* (v. Kuzmić – Kuzmić 2015: 82 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 252).

Brojevi su se *pet* (polj. *pięciu, pięć*), *šest* (polj. *sześciu, sześć*), *sedam* (polj. *siedmiu, siedem*), *osam* (polj. *ośmiu, osiem*), *devet* (polj. *dziewięciu, dziewięć*) i *deset* (polj. *dziesięciu, dziesięć*) u staroslavenskome jeziku sklanjali prema *i*-sklonidbi za imenice ženskoga roda. (Damjanović 2005: 115). U hrvatskome jeziku navedeni brojevi imaju isti oblik za sva tri roda i nesklonjivi su, a njihova je dopuna uvijek u genitivu množine (*pet muževa, pet žena*). U poljskome su jeziku navedeni brojevi analogijom prema broju *dva* sklonjivi. U 16. se stoljeću pojavio gramatem *-u* u svim padežima obaju rodova u množini, a tek je u 19. stoljeću ustaljena sklonidba prema kojoj gramatem *-u* u svim padežima imaju brojevi u muškoosobnome rodu, a brojevi u nemuškoosobnome rodu u svim padežima osim u nominativu i akuzativu (NA *pięciu mężów, pięć żon*, D *pięciu mężom, pięciu żonom*) (Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 253).

Od viših je brojeva ovdje potrebno spomenuti broj *sto* (polj. *stu, sto*) i brojevnu imenicu *tisuća* (polj. *tysiąc*). Broj je *sto* u hrvatskome jeziku nesklonjiv, ima isti oblik za sva tri roda, a dopuna mu je uvijek u genitivu množine (*sto muževa, sto žena*). U poljskome se pak jeziku sklanja kao broj *dva* (*stu mężów, sto żon*). Brojevna se imenica *tisuća* u hrvatskome jeziku sklanja prema glavnoj sklonidbi za imenice ženskoga roda, a dopuna joj je uvijek u genitivu množine (*tisuća muževa, tisuća žena*). U poljskome se jeziku sklanja prema glavnoj sklonidbi za imenice neživoga muškog roda, a dopuna joj je uvijek u genitivu množine (*tysiąc mężów, tysiąc żon*) (usp. Kuzmić – Kuzmić 2015: 83 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 254).

Složeni su se brojevi (polj. *liczebniki złożone*) u praslavenskome jeziku tvorili od dvaju ili triju članova.²⁹ Naime, brojevi su se od jedanaest do devetnaest tvorili konstrukcijom s prijedlogom **na* (stsl. **jedinъ na desęte, *dъva na desęte* itd.), pri čemu se sklanjao samo

²⁹ Svi iznad opisani brojevi pripadaju skupini *jednostavnih brojeva* (polj. *liczebniki proste*) koji se sastoje od jednoga člana.

prvi član. Nestankom su prijedložnoga člana i stapanjem dvaju brojevnih članova nastali brojevi *jedanaest* (polj. *jedenastu, jedenaście*), *dvanaest* (polj. *dwunastu, dwanaście*) itd. Desetice su se od dvadeset do devedeset tvorile umnažanjem broja *deset* (stsl. **dьva desęti, *trьje desete* itd.), pri čemu su se sklanjala oba člana, a stapanjem su nastali brojevi *dvadeset* (polj. *dwudziestu, dwadzieścia*), *trideset* (polj. *trzydziestu, trzydzieści*), *pedeset* (polj. *pięćdziesięciu, pięćdziesiąt*) itd. Stotice su se od dvjesta do devetsto tvorile umnažanjem broja *sto* (stsl. **dьve sьte, *trьje sta* itd.), pri čemu su se sklanjala oba člana, a stapanjem su nastali brojevi *dvjesta*³⁰ (polj. *dwustu, dwieście*), *trista* (polj. *trzystu, trzysta*), *petsto* (polj. *pięciuset, pięćset*) itd. U hrvatskome su jeziku složeni brojevi nesklonjivi te imaju dopunu u genitivu množine (*jedanaest muževa, dvjesta žena*), a u poljskome se sklanjaju kao broj *dva* (*jedenastu mężów, jedenaście żon, dwustu mężów, dwieście żon*) (Matasović 2008: 244–245 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 254–256). Iznimka je broj *jedan* – ako je dijelom složenih brojeva, u hrvatskome se jeziku sklanja, a u poljskome ne sklanja (hrv. G *dvadeset jednoga muškarca*, polj. G *dwudziestu jeden mężczyzn*).

Redni su ili *ordinalni brojevi* (polj. *liczebniki porządkowe* ili *ordynalne*), osim brojeva *prvi, prva, prvo* (polj. *pierwszy, pierwsza, pierwsze*) i *drugi, druga, drugo* (polj. *drugi, druga, drugie*) koji su u tome obliku naslijeđeni iz staroslavenskoga jezika, postali stapanjem osnove glavnih brojeva i zamjenice **jb, *ja, *jo* (Matasović 2008: 244) te se zbog podrijetla u hrvatskome i poljskome jeziku sklanjaju po zamjeničkoj sklonidbi za nepalatalne osnove, a sintaktički se vladaju kao atributivni pridjevi (hrv. *treći muž, treća žena, treće dijete*, polj. *trzeci mąż, trzecia żona, trzecie dziecko*).

Zbirni su *brojevi* (polj. *liczebniki zbiorowe*), osim *dvoje* (polj. *dwoje*) i *troje* (polj. *troje*), tvoreni od osnove glavnih brojeva te u hrvatskome jeziku tematskim sufiksom **-er-* (*četvero, petero* itd.), a u poljskome jeziku tematskim sufiksom **-or-* (*czworo, pięcioro* itd.) (Matasović 2008: 245–246 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 256). U hrvatskome se jeziku brojevi *dvoje* i *troje* sklanjaju prema zamjeničkoj sklonidbi za palatalne, a svi ostali brojevi za nepalatalne sklonidbe. U poljskome se jeziku zbirni brojevi sklanjaju prema glavnoj sklonidbi za imenice srednjega roda (v. Barić i dr. 2005: 218–220 i Wróbel 2001: 134).

³⁰ Broj je *dvjesta* postao analogijom prema brojevima *trista* i *četirista* (Kuzmić – Kuzmić 2015: 63). Mlađi su oblici *dvjesto, tristo* i *četiristo* postali analogijom prema broju *sto* (Matasović 2008: 245).

10. Glagoli (polj. *czasowniki*)

Glagolski se sustav u praindoeuropskome jeziku, za razliku od imeničkoga sustava, može samo djelomično rekonstruirati. Glagolske su morfološke kategorije u hrvatskome i poljskome jeziku, a koje su naslijeđene iz praslavenskoga jezika, *lice* (polj. *osoba*), *broj* (polj. *liczba*), *rod* (polj. *rodzaj*), *način* (polj. *tryb*), *stanje* ili *dijateza* (polj. *strona* ili *diateza*), *vid* ili *aspekt* (polj. *aspekt*) te *vrijeme* (polj. *czas*) (usp. Damjanović 2005: 118–119 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 274). U obama se jezicima u kategoriji lica razlikuju *prvo*, *drugo* i *treće lice* (polj. *pierwsza*, *druga* i *trzecia osoba*), u kategoriji načina *indikativ* ili *izjavni način* (polj. *tryb orzekający* ili *oznajmujący*), *imperativ* ili *zapovjedni način* (polj. *tryb rozkazujący*)³¹ te *kondicional* ili *uvjetni način* (polj. *tryb przypuszczający* ili *warunkowy*),³² u kategoriji stanja *radno stanje* ili *aktiv* (polj. *strona czynna*) te *trpno stanje* ili *pasiv* (polj. *strona bierna*),³³ a u kategoriji vida *svršeni* (polj. *aspekt dokonany*) i *nesvršeni vid* (polj. *aspekt niedokonany*).³⁴

Hrvatski se i poljski jezik razlikuju u kategoriji vremena, odnosno u hrvatskome su se jeziku načelno očuvala sva praslavenska glagolska vremena, a u poljskome jeziku nisu. Naime, iako se u obama jezicima izvanjezično vrijeme promatra u sadašnjosti te u odnosu prema njoj u prošlosti i u budućnosti, u poljskome se jeziku kao i u hrvatskome razlikuju *prezent* ili *sadašnje vrijeme* (polj. *czas teraźniejszy*), *perfekt* ili *opće prošlo vrijeme* (polj. *czas przeszły*) te *futur prvi* ili *buduće vrijeme* (polj. *czas przyszły*), a za razliku se od hrvatskoga jezika nije očuvao *aorist* ili *prošlo svršeno vrijeme* (polj. *aoryst*), *imperfekt* ili *prošlo nesvršeno vrijeme* (polj. *imperfectum*) i *pluskvamperfekt* ili *pretprošlo vrijeme* (polj. *czas zaprzeszły*) za izricanje prošlosti te *futur drugi* ili *predbuduće vrijeme* (polj. *futurum exactum*) za izricanje budućnosti.

³¹ Ostaci su *optativa* ili *željnoga načina* (polj. *tryb życzący*) u hrvatskome i poljskome jeziku rijetki jer ga je već u praslavenskome jeziku zamijenio imperativ, odnosno imperativ je preuzeo njegovo značenje, o čemu je riječ u raščlambi niže (usp. Matasović 2008: 282 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 280).

³² Iako u poljskome jeziku naziv *tryb warunkowy* znači kondicional, za njega se gdje gdje u stručnoj literaturi uvriježio naziv *tryb przypuszczający* koji se ranije upotrebljavao za praindoeuropski konjuktiv (v. Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 279–280).

³³ *Medij* ili *mediopasiv* (polj. *strona bierno-zwrotna*) u praindoeuropskome je jeziku bio stanje nasuprotno aktivu, a iz njega se, među ostalim, kasnije razvio pasiv u hrvatskome i poljskome jeziku (Marković 2013: 206).

³⁴ O morfološkim je kategorijama broja i roda, koje glagoli dijele s imenskim vrstama riječi, pisano u uvodnome poglavlju o imenicama (v. §6.).

Glagolski se oblici (polj. *formy fleksyjne czasowników*) u hrvatskome i poljskome jeziku mogu podijeliti na *jednostavne* ili *sintetičke* (polj. *formy proste* ili *syntetyczne*) te *složene* ili *analitičke* (polj. *formy złożone* ili *analityczne*), pri čemu se sintetički oblici tvore od jednoga, a analitički od dvaju ili više članova, odnosno dvaju ili više sintetičkih oblika. Bitno je navesti da se u obama jezicima glagolski oblici tvore od dviju polaznih osnova – *infinitivne* i *prezentske osnove* (polj. *temat bezokolicznika* i *temat czasu teraźniejszego*). Infinitivna se osnova u pravilu dobiva odbacivanjem infinitivnoga gramatema, a prezentska se osnova obično određuje odbacivanjem gramatema za treće lice množine indikativa prezenta aktivnoga (usp. Damjanović 2005: 119 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 268).

S obzirom na brojnost glagolskih oblika u hrvatskome i poljskome jeziku, u narednoj će se raščlambi bez tabličnih prikaza opisati i usporediti njihova tvorba te objasniti podrijetlo gramatema koji nisu pravilni odrazi praslavenskih ili staroslavenskih paradigmi.

INFINITIV (polj. *bezokolicznik*)

U praindoeuropskome jeziku infinitiv nije bio zaseban glagolski oblik već su se sufiksacijom glagola tvorile različite glagolske imenice. U praslavenskome je jeziku infinitiv postao leksikalizacijom dativa jednine imenica izvedenih sufiksom **-ti-* koji se, uzevši u obzir drukčije fonološke promjene, i u hrvatskome i u poljskome jeziku odrazio dvojako, a po istome načelu – u hrvatskome se jeziku infinitiv tvori gramatemom *-ti* (*imati, derati*) ili gramatemom *-ći* ako glagolska osnova završava na *k* ili *g* (*teći, moći*),³⁵ a u poljskome jeziku gramatemom *-ć* (*mieć, drzeć*) ili gramatemom *-c* ako glagolska osnova završava na *k* ili *g* (*rzec, móc*) (usp. Matasović 2008: 300–301 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 325–326). U hrvatskome su književnom jeziku 17. i prve polovice 18. stoljeća potvrđeni i krnji infinitivi bez dočelnoga *-i* (*rijet, doć*), ali i bez dočelnoga *-ti* (*zakanta, poigra*).

PREZENT (polj. *czas teraźniejszy*)

U praindoeuropskome su se jeziku razlikovale tematska i atematska prezentska tvorba, ali su već u praslavenskome jeziku tematski gramatemi gotovo potpuno zamijenili atematske (v. Matasović 2008: 254 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 302). U hrvatskome se jeziku prezent tvori od prezentske osnove i gramatema *-m/-u, -š, -ø, -mo, -te, -u/-ju/-e*, a u poljskome

³⁵ U hrvatskome je jeziku odstupanje od pravila glagol *ići* (polj. *iść*) čija osnova završava na *d* pa bi infinitiv trebao glasiti **iti*, ali se analogijom prema nekim izvedenicama ujednačio gramatem *-ći* (Matasović 2008: 301).

jeziku prezentske osnove i gramatema *-ę/-m, -sz, -ø, -my, -cie, -q* (za distribuciju gramatema prema glagolskim vrstama v. Barić i dr. 2005: 236–237 i Wróbel 2001: 152–163).³⁶

hrv. gramatemi -m i -u. U kasnome je praslavenskom jeziku tematska tvorba zamijenila atematsku osim kod glagola **esmi* (hrv. *jesam*, polj. *jestem*), **dadmi* (hrv. *dajem*, polj. *dawam*), **edmi* (hrv. *jedem*, polj. *jem*), **wajdmi* (hrv. *znam*, polj. *wiem*) i **imami* (hrv. *imam*, polj. *mam*). Gramatem je *-m* iz tih malobrojnih glagola koji su sačuvali atematsku tvorbu proširen na gotovo sve tematske glagole do kraja 15. stoljeća (*bodem, delectam*), a tematski je gramatem *-u*, pravilan odraz gramatema **-ø*, sačuvan samo kod glagola *htjeti* (*hoću*) i *moći* (*mogu*) (Matasović 2008: 254). U književnome je jeziku 17. i prve polovice 18. stoljeća gramatem *-u* kadšto potvrđen i kod drugih glagola (*viđu, molju*).

hrv. gramatemi -u, -ju i -e. Gramatem *-u* pravilan je odraz staroslavenskoga gramatema **-otъ* kod većine glagola (*umiru, ištu*), a gramatem *-e* gramatema **-etъ* kod glagola s tematskim sufiksom *-i-* (*dolaze, čine*), pri čemu se dočetno **-t* reduciralo u obama gramatemima (kao i u poljskome gramatemu *-q*), najvjerojatnije analogijom prema ostalim licima u množini koja završavaju na samoglasnik (*ibid.*: 263). Gramatem *-ju* kontinuantom je gramatema *-u* kod glagola čija osnova završava na samoglasnik (*šalju, vladaju*). U književnom jeziku 17. i prve polovice 18. stoljeća čestotniji je gramatem *-u* i kod onih glagola koji bi se trebali pravilno tvoriti gramatemom *-e* (*ljubu, štetu*).

polj. gramatem -my. Nakon redukcije jora u staroslavenskome gramatemu **-mъ* do 16. stoljeća supostoje pravilno odražen gramatem *-m* te gramatem *-my* nastao analogijom prema osobnoj zamjenici *my*, a onda se potonji gramatem ujednačio za sve glagole (*možemy, zabijemy*) (Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 303).

Valja spomenuti da su nenaglašeni oblici prezenta glagola *biti* (*sam, si, je, smo, ste, su*) hrvatska inovacija (dakle u poljskome jeziku ne postoje), a nastali su analogijom prema obliku za 3. l. mn. *su*, pri čemu je oblik *su* postao nenaglašen, a naglašeni mu je oblik analogijom prema drugim oblicima postao *jesu* (Matasović 2008: 254).

³⁶ Kadšto se u morfološkim priručnicima za poljski jezik navodi da se prezent tvori od prezentske osnove i prezentskoga nastavka koji određuje pripadnost određenoj glagolskoj vrsti. Prema tomu glagoli pripadaju jednoj od četiriju konjugacija ovisno o gramatemima za 1. i 2. l. jd. (1. *-ę, -esz*, 2. *-ę, -isz/ysz*, 3. *-am, -asz*, 4. *-em, -esz*) (v. Vidović Bolt 2011: 147).

PERFEKT (polj. *czas przeszły*)

U praindoeuropskome se jeziku perfekt tvorio sintetički zasebnom skupinom gramatema koja se dijelom podudarala s gramatemima tematskoga prezenta, a dijelom s gramatemima medija. Međutim, u praslavenskome je jeziku ta tvorba zamijenjena novom, analitičkom prema kojoj se perfekt tvorio od aktivnoga participa preterita drugoga (polj. *imiesłów czasu przeszłego czynny drugi*)³⁷ i prezenta glagola *biti*. U hrvatskome se jeziku ta tvorba očuvala, odnosno perfekt se tvori od nesvršenoga prezenta pomoćnoga glagola *biti* (*sam, si, je, smo, ste, su*) i glagolskoga pridjeva radnoga (*-o, -la, -lo, -li, -le, -la*) (*želio sam, učinio sam*). Iako se u poljskome jeziku perfekt također tvorio analitički, s vremenom je došlo do stapanja gramatema aktivnoga participa preterita drugoga i prezenta glagola *biti* pa se od 16. stoljeća počela usustavljavati posve nova skupina gramatema (*-lem/lam, -leś/-łaś, -ł/-ła/-lo, -liśmy/-łyśmy, -liście/łyście, -li/-ły*) koja je, kao i gramatemi imenskih vrsta riječi, podlegla opreci prema muškoosobnosti pa se, za razliku od muškoga, ženskoga i srednjega roda u jednini, u množini razlikuju gramatemi za muškoosobni i nemuškoosobni rod (*oni zrobili, ali one zrobiły*) (usp. Matasović 2008: 274–275 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 305–309). U hrvatskome se književnom jeziku 17. i prve polovice 18. stoljeća gramatemi glagolskoga pridjeva radnoga u muškome rodu nerijetko kontrahiraju (*imō sam* 'imao sam', *informō sam* 'obavijestio sam').

AORIST (polj. *aoryst*)

U praindoeuropskome su jeziku postojale korijenska, tematska i sigmatska aorisna tvorba. Već je u praslavenskome jeziku korijenska tvorba nestala, a u hrvatskome se jeziku očuvao sigmatski aorist (Matasović 2008: 265–269). Dakle, u hrvatskome se jeziku aorist tvori od infinitivne osnove i gramatema *-h, -ø, -ø, -smo, -ste, -še* za glagole koji završavaju na samoglasnik (*zaboravih, umrijev*) ili gramatema *-oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše* za glagole koji završavaju na suglasnik (*mogoh, uzidoh*).

Gramatem *-oh*. Postao je stapanjem sufiksa tematskoga aorista **-o-* i sufiksa sigmatskoga aorista **-s-* koji se odrazio kao *h* u glagolskoj vrsti koja je podlijegala RUKI-pravilu, a onda se poopćio i kod drugih glagola (ibid.).³⁸

³⁷ Participi se i glagolski oblici koji su od njih postali detaljnije opisuju na kraju raščambe.

³⁸ Prema RUKI-pravilu **s* se u slavenskim jezicima odražava kao **h* ako mu prethode **r, *u, *k* te **i* (za više v. Kapović 2008: 173–175).

Gramatem -smo. Staroslavenski se gramatem *-omъ analogijom prema 2. l. mn. odrazio kao -smo (Kuzmić – Kuzmić 2015: 87).

IMPERFEKT (polj. *imperfectum*)

U praindoeuropskome jeziku imperfekt nije postojao, ali su ga kasnije mnogi jezici neovisno inovirali. U praslavenskome se jeziku tvorio od složenoga sufiksa *-eah- (ili njegove alternante *-aah- iza palatala) te gramatema tematskoga aorista (usp. Matasović 2008: 269–272 i Damjanović 2005: 128). U hrvatskome se jeziku imperfekt tvori od prezentske ili infinitivne osnove te gramatema -h, -še, -še, -smo, -ste, -hu (*čuh*), -jah, -jaše, -jaše, -jasmō, -jaste, -jahu (*željah*) te -ijah, -ijaše, -ijaše, -ijasmo, -ijaste, -ijahu (*slijedijah*) (za distribuciju gramatema v. Barić i dr. 2005: 239–240).

Gramatemi za 1. i 2. l. mn. Staroslavenski su imperfekatski gramatemi *-omъ i *-ete od 14. stoljeća zamijenjeni aorisnima (Matasović 2008: 272).

PLUSKVAMPERFEKT (polj. *czas zaprzyszły*)

U praindoeuropskome jeziku pluskvamperfekt nije postojao. U praslavenskome je jeziku postao kao analitička konstrukcija tvorena od perfekta ili imperfekta glagola *biti* te glagolskoga pridjeva radnoga (Matasović 2008: 275). U hrvatskome se jeziku ta tvorba očuvala (*bio sam vidio* i *bijah vidio*).

FUTUR (polj. *czas przyszły*)

U praindoeuropskome jeziku futur nije postojao kao zasebno glagolsko vrijeme, a u praslavenskome se jeziku budućnost prvotno izricala samo prezentom svršenoga glagola, što se očuvalo i u hrvatskome i poljskome jeziku (hrv. *pogledam* i polj. *zobaczę* značenja 'pogledat ću'). Pojedini su slavenski jezici tijekom općeslavenskoga razdoblja razvili analitičku futursku tvorbu prema dvama različitim obrascima – ili pomoću glagola *biti* ili pomoću glagola *htjeti*. U hrvatskome su se jeziku ipak razvila oba tvorbena obrasca, pri čemu je tvorba pomoću glagola *htjeti* i infinitiva postala futurom prvim, a tvorba pomoću glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnoga futurom drugim koji je ograničen na samo neke sintaktičke konstrukcije, odnosno pojavljuje se uglavnom u zavisnim surečenicama. U poljskome se pak jeziku razvila samo tvorba pomoću glagola *biti*, pri čemu se futur prvi tvorio od infinitiva, a futur drugi od aktivnoga participa preterita drugoga. Međutim, s vremenom su se futur prvi i

futur drugi stopili u jedno opće buduće vrijeme, ali su se obje tvorbe očuvale (usp. Matasović 2008: 285–287 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 310).

U hrvatskome se dakle jeziku *futur prvi* tvori od nenaglašenih oblika prezenta glagola *htjeti* (*ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*)³⁹ i infinitiva (*pit ću, ići ću*), a *futur drugi* od svršenoga prezenta glagola *biti* (*budem, budeš, bude, budemo, budete, budu*) i glagolskoga pridjeva radnoga (*budem vidio*). U književnome se jeziku 17. i prve polovice 18. stoljeća *futur prvi* nerijetko zapisuje sastavljeno (*poću, činiću*), a *futur se drugi* može tvoriti i od infinitiva (*budem živiti*). U poljskome se jeziku *futur* tvori od futura glagola *biti* (*będę, będziesz, będzie, będziemy, będziecie, będą*) te infinitiva ili aktivnoga participa preterita drugoga (*będę robić* ili *będę robił*).

IMPERATIV (polj. *tryb rozkazujący*)

U praindoeuropskome je jeziku imperativ nedvojbeno postojao samo u 2. l. jd., a njegov je oblik bio jednak glagolskoj osnovi. Kasnije je imperativ zamijenjen optativom, a od njega je u praslavenskome jeziku nastao novi imperativ koji se tvorio sufiksom *-i- (v. Matasović 2008: 280–282 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 310–312).

Ni u hrvatskome ni u poljskome jeziku ne postoje imperativni oblici za 1. l. jd. Oblici se za 2. l. jd. i mn. te 1. l. mn. tvore sintetički, a oblici za 3. l. jd. i mn. analitički. U hrvatskome se jeziku imperativ tvori od infinitivne ili prezentske osnove te gramatema -*o*, -*mo*, -*te* (*hajde*), -*i*, -*imo*, -*ite* (*hodi*) te -*j*, -*jmo*, -*jte* (*daj*) (za distribuciju gramatema v. Barić i dr. 2005: 243). Tijekom 17. i prve polovice 18. stoljeća potvrđeno je čuvanje (*imaj*), ali i gubljenje dočetnoga *i* i *j* u 2. l. jd. (*pogleda*). U poljskome se jeziku imperativ tvori od prezentske osnove i gramatema -*o*, -*my*, -*cie* (*daj*) te -*ij/yj*, -*ijmy/-yjmy*, -*ijcie/-yjcie* (*dźwignij, umyj*) (za distribuciju gramatema v. Wróbel 2001: 150).

hrv. i polj. 1. i 2. l. mn. Staroslavenski je sufiks *-*ê*- zamijenjen sufiksom *-*i*- analogijom prema 2. l. jd. (usp. Matasović 2008: 283 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 311).

hrv. i polj. 3. l. jd. i mn. Usporedno i u hrvatskome i u poljskome jeziku tijekom 14., 15. i 16. stoljeća sintaktički imperativni oblik za treća lica zamjenjuje analitička konstrukcija

³⁹ Nenaglašeni oblici prezenta glagola *htjeti* nisu praslavenskoga postanja nego su najvjerojatnije postali analogijom prema nenaglašenim oblicima prezenta glagola *biti* (Matasović 2008: 287).

tvorena od čestice *neka* (polj. *niech*) i 3. l. indikativa prezenta aktivnoga (hrv. *neka bere, neka beru*, polj. *niech bierze, niech biorq*).

KONDICIONAL (polj. *tryb warunkowy*)

U praslavenskome se jeziku kondicional tvorio analitički od aktivnoga participa preterita drugoga i optativa glagola *biti* koji se kasnije kontaminirao aoristom istoga glagola (usp. Matasović 2008: 284 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 315).

I u hrvatskome se i u poljskome jeziku **kondicional prvi** tvori od aorista pomoćnoga glagola *biti* (hrv. *bih, bi, bi, bismo, biste, bi*, polj. *bym, byś, by, byśmy, byście, by*) i glagolskoga pridjeva radnoga, odnosno aktivnoga participa preterita drugoga (hrv. *rekao bih*, polj. *bym powiedział/powiedziałbym*), a **kondicional drugi** od kondicionala prvoga pomoćnoga glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnoga, odnosno aktivnoga participa preterita drugoga (hrv. *bio bih rekao*, polj. *bymbył powiedział*). U poljskome je jeziku u kondicionalu prvome zanimljiva pojava pomičnosti pomoćnoga glagola, odnosno aorist pomoćnoga glagola *biti* može biti i prepozicija pa je tvorba analitička (*bym zrobil*), ali i postpozicija pa je tvorba sintetička (*zrobilbym*) (Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 316).

PARTICIPI (polj. *imiesłowy*)

Aktivni particip preterita drugi (polj. *imiesłów czasu przeszłego czynny drugi*)

U praslavenskome se jeziku tvorio od infinitivne osnove i sufiksa **-l-*. Od njega je u hrvatskome jeziku postao **glagolski pridjev radni** koji se tvori gramatemima *-o, -la, -lo, -li, -le, -la*, a od kojih se dalje tvore analitički glagolski oblici perfekta, pluskvamperfekta, futura drugoga i kondicionala. U poljskome su jeziku tvorbeni gramatemi sa sufiksom *-l-*, a od kojih se tvore analitički oblici perfekta, futura i kondicionala podlegli adjektivizaciji te su postali pridjevi, a glagolski je pridjev radni postao od aktivnoga participa prezenta (v. niže) (usp. Matasović 2008: 299–300 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 319–320).

Aktivni particip prezenta (polj. *imiesłów czasu teraźniejszego czynny*)

U staroslavenskome se jeziku tvorio od prezentske osnove i gramatema **-y/-ę* za muški i srednji rod te **-ošti/-ęšti* za ženski rod, a sklanjao se kao imenice glavnih palatalnih sklonidaba. Kasnije se zasebno u većini slavenskih jezika leksikalizirao i izgubio sklonidbu. Od njega je u hrvatskome jeziku postao **glagolski prilog sadašnji**, a tvori se od 3. l. mn.

prezenta i gramatema *-ći*. U staropoljskome je jeziku aktivni particip prezenta imao dvije sklonidbe – imeničku i zamjениčku. Leksikalizacijom je akuzativa jednine muškoga roda imeničke sklonidbe u poljskome jeziku postao *glagolski prilog sadašnji* (polj. *imięsłów przysłówkowy współczesny*) koji se tvori od prezentske osnove i gramatema *-ąc*, a od zamjениčke je sklonidbe postao *glagolski pridjev radni* (polj. *imięsłów przymiotnikowy czynny*) koji se tvori gramatemima *-ący*, *-ąca*, *-ące* (usp. Matasović 292–295 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 321–323).

Aktivni particip preterira prvi (polj. *imięsłów czasu przeszłego czynny pierwszy*)

U praslavenskome se jeziku tvorio od infinitivne osnove te gramatema **-ъš* kod glagola čiji je korijen završavao na suglasnik ili gramatema **-vъš* kod glagola čiji je korijen završavao na samoglasnik, a sklanjao se prema imeničkoj ili zamjениčkoj sklonidbi. U slavenskim se jezicima s vremenom adverbizirao te izgubio sklonidbu. Od njega je i u hrvatskome i u poljskome jeziku postao *glagolski prilog prošli* (polj. *imięsłów przysłówkowy uprzedni*) (usp. Matasović 2008: 297–299 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 318–319). U hrvatskome se jeziku glagolski prilog prošli tvori od infinitivne osnove i gramatema *-avši* kod glagola čija osnova završava na suglasnik te *-vši* kod glagola čija osnova završava na samoglasnik. U poljskome se jeziku tvori od infinitivne osnove i gramatema *-wszy* kod glagola čija osnova završava na suglasnik i gramatema *-wszy* kod glagola čija osnova završava na samoglasnik.

Pasivni particip preterita (polj. *imięsłów czasu przeszłego bierny*)

U praslavenskome se jeziku tvorio od infinitivne osnove te sufikasa **-tъ*, **-nъ* i **-enъ*, a sklanjao se po glavnim imeničkim sklonidbama. I u hrvatskome je i u poljskome jeziku od njega postao *glagolski pridjev trpni* (polj. *imięsłów przymiotnikowy bierny*) (usp. Matasović 2008: 296–297 i Długosz-Kurczabowa – Dubisz 2006: 320–321). U hrvatskome se jeziku tvori od infinitivne ili prezentske osnove i gramatema *-n*, *-na*, *-no*; *-en*, *-ena*, *-eno*; *-jen/-ven*, *-jena/-vena*, *-jeno/-veno* te *-t*, *-ta*, *-to*. U poljskome se jeziku tvori od infinitivne osnove i gramatema *-ty*, *-ta*, *-te*; *-ny*, *-na*, *-ne* te *-ony*, *-ona*, *-one* (za distribuciju gramatema v. Barić i dr. 2005: 246–247 i Wrobel 2001: 196).

11. Zaključak

Hrvatski su i poljski jezik nesumnjivo genetski i tipološki srodni pa ne začuđuje da je njihov fleksijski razvoj dijakronijskom kontinuiranom praindoeuropskoga i praslavenskoga, odnosno staroslavenskoga fleksijskoga stanja. Međutim, analizom je obaju književnih jezika 17. i prve polovice 18. stoljeća vidljivo da se poljski jezik ujednačio prije hrvatskoga, odnosno više je pravilnih odraza naslijeđenih gramatema te manje odstupanja u njihovoj distribuciji.

U imeničkoj je fleksiji hrvatskoga i poljskoga jezika najvažniji razvojni iskorak zamjena praindoeuropskih i praslavenskih tematskih sklonidaba sklonidbama u pravilu vezanima uz morfološku kategoriju roda. Međutim, dok se u hrvatskome jeziku i u jednini i množini razlikuju muški, ženski i srednji rod, u poljskome se jeziku u jednini razlikuju muški, ženski i srednji, a u množini muškoosobni i nemoškoosobni rod, što je znatno utjecalo na distribuciju gramatema svih imenskih vrsta riječi, pa i glagolskih oblika koji se od njih tvore. Za imenice se muškoga i srednjega roda u obama jezicima ujednačila jedna glavna sklonidba prema staroslavenskim *o-* i *jo-*sklonidbama koje su se razlikovale prema opreci po palatalnosti osnove, pri čemu je i nadalje u standardnim jezicima ta opreka obvezujuća u distribuciji gramatema iako se u mnogim slavenskim jezicima nije očuvala. U sklonidbi je imenica muškoga roda svojstvena općeslavenska opreka po živosti, odnosno pojava potkategorije živoga i neživoga roda u akuzativu jednine koji je jednak genitivu jednine ako imenica znači što živo, a nominativu jednine ako imenica znači što neživo. Sklonidba se imenica srednjega roda u obama brojevima u odnosu na imenice muškoga roda razlikuje samo po sinkretizmu nominativa, akuzativa i vokativa. Za imenice se ženskoga roda u obama jezicima ujednačila jedna glavna sklonidba prema staroslavenskim *a-* i *ja-*sklonidbama (mada se u obama jezicima očuvala tematska *i-*sklonidba), pri čemu je distribucija gramatema ovisna o opreci po palatalnosti osnove (češće za poljski nego za hrvatski jezik). I u hrvatskome je i u poljskome jeziku kod imenica ženskoga roda svojstven sinkretizam dativa i lokativa u jednini te nominativa, akuzativa i vokativa u množini.

Zamjenička je fleksija u hrvatskome i poljskome jeziku u pravilu dobro očuvano praslavensko stanje, napose kod osobnih zamjenica koje se sklanjaju po sebi svojstvenoj sklonidbi, što je vidljivo u supletivnosti osnova. U obama je jezicima osobna zamjenica za 3. lice obaju brojeva postala kontaminacijom pokazne i odnosne zamjenice te se sklanja kao neosobne zamjenice. Međutim, dok se za neosobne zamjenice u hrvatskome jeziku razlikuju

nepalatalna i palatalna zamjenička sklonidba, u poljskome se jeziku palatalna sklonidba ujednačila za sve zamjenice, pri čemu je unutar nje distribucija gramatema ovisna o opreci po palatalnosti osnove.

Pridjevska fleksija u hrvatskome jeziku u pravilu nasljeđuje prabaltoslavensko stanje, odnosno razlikuju se neodređeni pridjevi koji se sklanjaju prema glavnim imeničkim sklonidbama te određeni pridjevi koji se sklanjaju prema zamjeničkoj sklonidbi, pri čemu obje sklonidbe imaju palatalnu i nepalatalnu inačicu. U poljskome su se pak jeziku očuvali samo određeni pridjevi koji se sklanjaju prema zamjeničkoj sklonidbi, i to tako da se razlikuju gramatemi za pridjeve nepalatalne i tvrde palatalne osnove te gramatemi za meke palatalne osnove i osnove s dočelnim *k* i *g*. Praindoeuropska je pojava stupnjevanja pridjeva u trima stupnjevima (pozitiv, komparativ i superlativ) očuvana u obama jezicima, pri čemu se viši stupnjevi sklanjaju kao određeni pridjevi, odnosno prema zamjeničkoj sklonidbi.

Glavni su brojevi od jedan do četiri i u hrvatskome i u poljskome jeziku u pravilu očuvali praslavensku sklonidbu te se sintaktički vladaju kao pridjevi. Broj se *jedan* sklanja prema zamjeničkoj nepalatalnoj sklonidbi, a broj *dva* inačici staroslavenske zamjeničke sklonidbe u dvojini. Potonja je sklonidba znatno utjecala na sklonidbu brojeva *tri* i *četiri*. Štoviše, u poljskome je jeziku sklonidba broja *dva* postala temeljem za ujednačavanje sklonidaba svih narednih brojeva. U hrvatskome su jeziku brojevi od *pet* naviše nesklonjivi osim ako nije riječ o složenome broju čiji je drugi član broj *jedan*, *dva*, *tri* ili *četiri*, pri čemu se sklanja samo potonji član. U poljskome su jeziku brojevi od *pet* naviše, analogijom prema broju *dva*, sklonjivi osim ako nije riječ o složenome broju čiji je drugi član broj *jedan*, pri čemu se potonji član ne sklanja. Zanimljivo je da u poljskome jeziku kod brojeva od *dva* naviše supostoje dva ili više nominativnih oblika u muškome rodu koji su postali u razdoblju ujednačavanja rodovne opreke po muškoosobnosti. Redni se brojevi u obama jezicima sklanjaju prema zamjeničkoj nepalatalnoj sklonidbi, a sintaktički se vladaju kao atributivni pridjevi. Zbirni se pak brojevi u hrvatskome jeziku u pravilu sklanjaju prema zamjeničkoj nepalatalnoj i palatalnoj sklonidbi, a u poljskome jeziku prema sklonidbi za imenice srednjega roda.

Glagolske su morfološke kategorije u hrvatskome i poljskome jeziku, osim kategorije vremena, podudarne. Naime, u obama se jezicima razlikuju prezent, perfekt i futur, ali u poljskome se jeziku, za razliku od hrvatskoga, nisu očuvali praslavenski aorist, imperfekt i pluskvamperfekt za izricanje prošloga te futur drugi za izricanje budućega vremena. S

obzirom na to da su glagoli zatvorena vrsta riječi, tvorba je glagolskih oblika pretežno podudarna. Međutim, bitno je istaknuti dvije nepodudarnosti. Perfekt se u hrvatskome jeziku tvori analitički od nesvršenoga prezenta pomoćnoga glagola biti i glagolskoga pridjeva radnoga, a u poljskome jeziku sintetički gramatemima koji su podrijetlom kontaminacija praslavenskoga aktivnoga participa preterita drugoga i glagola biti. U hrvatskome je jeziku od aktivnoga participa preterita drugoga postao glagolski pridjev radni. Međutim, u poljskome se jeziku adjektivizirao, a glagolski se pridjev radni tvori od negdašnjega aktivnog participa prezenta od kojega je u obama jezicima također postao glagolski prilog sadašnji.

LITERATURA

- BARIĆ, Eugenija – Mijo Lončarić – Dragica Malić – Slavko Pavešić – Mirko Peti – Vesna Zečević – Marija Znika. 2005. *Hrvatska gramatika*. Četvrto izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- BROZOVIĆ, Dalibor. 1970. *Standardni jezik: teorija usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- BROZOVIĆ, Dalibor. 2008. *Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- CICHOŃSKA, Maria. 2015. Značaj povijesti poljskoga književnog jezika u procesu obrazovanja i društvena svijest o njemu. U: Krystyna Pieniżek-Marković – Tvrтко Vuković (ur.) 2015. *Transmisije kroatistike: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Poznanju 9. i 10. prosinca 2013.* Zagreb: Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 57–74.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan. 2005. *Staroslavenski jezik*. Peto, nepromijenjeno izdanje. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan. 2012. *Slovo iskona. Staroslavenska/starohrvatska čitanka*. Treće, popravljeno izdanje. Zagreb: Matica hrvatska.
- DŁUGOSZ-KURCZABOWA, Krystyna – Stanisław Dubisz. 2006. *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- EDWARDS, John. 2009. *Language and Identity: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAM, Sanda. 1997. Zamjeničko-pridjevna sklonidba jednine u hrvatskom književnom jeziku krajem 19. stoljeća. *Filologija*, br. 27, str. 25–41.
- JAKOBSON, Roman. 2008. *O jeziku*. Prir. Linda R. Waugh i Moniquw Monville-Burston. Zagreb: Disput.
- KAPOVIĆ, Mate. 2008. *Uvod u indoeuropsku lingvistiku: pregled jezika i poredbena fonologija*. Zagreb: Matica hrvatska.

KLEMENSIEWICZ, Zenon. 1976. *Historia języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

KUZMIĆ, Boris – Marina Kuzmić. 2015. *Povijesna morfologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada.

LISAC, Josip. 2004. Čakavština kao narječje i u hrvatskoj književnosti. *Čakavska rič: polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi*, god. 32., br. 1., str. 5–11.

MATASOVIĆ, Ranko. 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.

MATASOVIĆ, Ranko. 2007. Genetsko-tipološka lingvistika. U: Zrinjka Glovacki-Bernardi (prir.) 2007. *Uvod u lingvistiku*. Zagreb: Školska knjiga, 77–99.

MATASOVIĆ, Ranko. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.

MATASOVIĆ, Ranko. 2011. Što je srednjojužnoslavenski? *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, god. 58., br. 3., str. 81–90.

MARKOVIĆ, Ivan. 2013. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Drugo izdanje. Zagreb: Disput.

MOGUŠ, Milan. 2009. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Treće, prošireno hrvatsko izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

SAUSSURE, Ferdinand. 2000. *Tečaj opće lingvistike*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

SESAR, Dubravka. 2003. Kašubi govore kašupski, ali koga to još osim njih zanima? *Suvremena lingvistika*, god. 55-56., br. 1-2., str. 145–155.

ŠKILJAN, Dubravko. 1994. *Pogled u lingvistiku*. IV. izmijenjeno izdanje. Rijeka: Naklada Benja.

WALCZAK, Bogdan. 1999. *Zarys dziejów języka polskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

VIDOVIĆ BOLT, Ivana. 2011. *fleksija.pl: promjenjive vrste riječi u poljskom jeziku*. Zagreb: FF press.

WRÓBEL, Henryk. 2001. *Gramatyka języka polskiego: podręcznik akademicki*. Kraków: Od Nowa.

VRELA

BUNIĆ VUČIĆ, Dživo. 1995. *Djela*. Stoljeća hrvatske književnosti. Prir. Dunja Fališevac. Zagreb: Matica hrvatska.

CZASY SASKIE: WYBÓR ŹRÓDEŁ. 2004. Skarby Biblioteki Narodowej. Prir. Józef Feldman. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

DUBROVAČKE PRERADBE MOLIÈREOVIH KOMEDIJA. 1972. Knjiga prva. Stoljeća hrvatske književnosti. Prir. Mirko Deanović. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

DUBROVAČKE PRERADBE MOLIÈREOVIH KOMEDIJA. 1973. Knjiga druga. Stoljeća hrvatske književnosti. Prir. Mirko Deanović. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

PALMOTIĆ, Junije. 1995. *Izabrana djela*. Stoljeća hrvatske književnosti. Prir. Rafo Bogišić. Zagreb: Matica hrvatska.

PASEK, Jan Chryzostom. 1987. *Pamiętniki*. Biblioteka Narodowa. Prir. Roman Pollak. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

ŻÓŁKIEWSKI, Stanisław. 2003. *Początek i progres wojny moskiewskiej*. Skarby Biblioteki Narodowej. Prir. Wacław Sobieski. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

SAŽETAK

DIJAKRONIJSKA FLEKSIJSKA KONFRONTACIJA HRVATSKOGA I POLJSKOGA JEZIKA

Hrvatski su i poljski jezik tipološki i genetski srodni. Međutim, promatrajući gramateme promjenjivih vrsta riječi u obama standardnim jezicima, primjetne su razlike u fleksiji. Cilj je ovoga diplomskog rada usporediti fleksijski razvoj hrvatskoga i poljskoga jezika te opisati njihove (ne)podudarnosti. Svrsishodno je naglasiti da je rad napisan kao svojevrsan dijakronijski priručnik koji može pripomoći u razumijevanju nekih jezičnih pojava u obama jezicima, ali i shvaćanjem sustavnih sličnosti i razlika olakšati njihovo učenje.

U teorijskome je dijelu rada opisana srodnost hrvatskoga i poljskoga jezika te sažeto prikazan njihov razvoj od praindoeuropskoga jezika do danas. U istraživačkome su dijelu tablično uspoređeni gramatemi promjenjivih vrsta riječi (imenica, zamjenica, pridjeva, brojeva i glagola) kako bi se objasnilo njihovo podrijetlo i distribucija. S obzirom na to da se poljski književni jezik ujednačio do kraja 14., a hrvatski književni jezik tijekom 17. i prve polovice 18. stoljeća, gramatemi su ekscerpirani iz djela spisatelja obaju jezika potonjega razdoblja.

Ključne riječi: hrvatski jezik, poljski jezik, dijakronija, fleksija, konfrontacija

STRESZCZENIE

DIACHRONICZNA FLEKSYJNA KONFRONTACJA JĘZYKÓW CHORWACKIEGO I POLSKIEGO

Języki chorwacki i polski są genetycznie i typologicznie pokrewne. Obserwując jednak końcówki odmiennych części mowy w obydwu językach standardowych, zauważa się różnice we fleksji. Celem tej pracy magisterskiej jest porównanie rozwoju fleksyjnego języka chorwackiego i polskiego oraz opis ich (nie)odpowiedności. Warto zaznaczyć, że pracę napisano w sposób podręcznika diachronicznego przydatnego w rozumieniu niektórych zjawisk językowych w obydwu językach, co w końcu, dostrzegając systemowe podobieństwa i różnice, ułatwia ich uczenie się.

W teoretycznej części jest opisane pokrewieństwo języków chorwackiego i polskiego oraz zwięźle podsumowany ich rozwój od czasów praindoeuropejskich do dzisiaj. W badawczej części w tablicach są porównane końcówki odmiennych części mowy (rzeczowników, zaimków, przymiotników, liczebników oraz czasowników), aby wyjaśnić ich pochodzenie i użycie. Ze względu na to, że język polski ukształtował się do końca XIV wieku, a język chorwacki podczas XVII i w pierwszej połowie XVIII, końcówki zaczerpnięto z dzieł pisarzy obydwóch języków z późniejszego okresu.

Słowa kluczowe: język chorwacki, język polski, diachronia, fleksja, konfrontacja